

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם שבתאי ועדנה סרור, רמת השרון
תאריך: 23.8.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר סרור, אני מבקש ממך שתספר על החיים בלבנון. אני הבנתי ממך בשיחה הראשונה שאבא ואמא חיו בלבנון, בביירות, אם אינני טועה.

שבתאי סרור: כן.

ש: ספר קצת על ממה אבא התפרנס, במה המשפחה עסקה, איפה גרתי. כל הדברים, הרקע המשפחתי.
 ת: אבא היה סוחר. התעסק בבגדים, מכר. היינו שמונה אחים. חמישה אחים, שלוש אחיות. גדלנו בחדר גדול בוואדי אבו-ג'מיל. למדנו בבית הספר תלמוד תורה, אני למדתי, עד שגמרתי שש כיתות ועברתי לבית הספר אליאנס.

ש: באיזו שנה נולדת?

ת: אני נולדתי בשנת '29, סוף '29. איך התגלגלה עליי ארצה? בשנת '45 הייתי חבר בתנועת מכב"י.

ש: זאת אומרת היית בן?

ת: הייתי בן 12, 13 בתנועת מכב"י. בדרך כלל בשבת וביום ראשון אחרי הצהריים היינו הולכים, מתעמלים, עושים ספורט, יוצאים למחנות. ב-'45 הציעו לנו אם אנחנו רוצים להשתתף במכביה בארץ-ישראל. אז לא היתה מדינת ישראל. שכנעתי את אמא. היא רצתה, אבא ז"ל לא רצה. הוא אמר שאני אלך וימשכו אותי ואני אעזוב. ככה הוא חשב.

ש: תעזוב את הבית.

ת: את הבית. הייתי עוד תלמיד בית ספר.

ש: באיזה מקצוע ספורט הצטיינת? אמרת שהייתם אמורים לצאת למכביה?

ת: כן. שיחקנו כדורגל, שיחקנו כדורסל בעיקר. כדורעף. זאת הייתה תנועה ספורטיבית.

ש: כן, אבל אני מבין שיצאתם למכביה כדי להתחרות באיזהשהוא תחום ספורטיבי.

ת: במכביה ב-'45, הרי כל ארבע שנים [מתקיימת מכביה]. עד שנודע לי יצאנו שלושים חבר'ה מביירות.

ש: ממועדון מכב"י בביירות?

ת: כן, מתנועת מכב"י עם שניים שלושה מדריכים.

ש: אתה זוכר את השמות שלהם אולי?

ת: את המדריך אני זוכר. פרחי.

ש: מה היה התפקיד שלו שם?

ת: הוא היה מדריך ראשי. הוא ואחותו יצאו איתנו. והיה גם, ז"ל, הלך, היה רופא פה בתל השומר. היה איתנו. רגע אחד, אני אזכר.

ש: טוב, אולי לאחר מכן. לא חשוב.

ת: רוב אלה שהיו איתנו עלו לארץ אחרי זה.

ש: אתה מדבר על רוב הנוער?

ת: הנוער. אנחנו היינו בעיקר, התחלנו מגיל 14 עד גיל 20.

ש: במכב"י?

ת: במכב"י. אלה שעלו לארץ. לא כולם עלו. היתה תנועה, היו הרבה יותר חברים. אבל לא הירשו לכל אחד לעלות. הגענו, גרנו ברמת גן.

ש: רגע, אתה רץ מהר מדי.

ת: זאת אומרת עלינו ארצה, סידרו לנו דרכונים.

ש: לצורך המכביה?

ת: כן. אז היו עולים, היה הגבול הלבנוני ואחרי זה הגבול הבריטי, האנגלים. אז סידרו לנו דרכונים ועברנו את הגבולות. חתמו לנו, היינו חייבים גם לחזור.

ש: דרך ראש הנקרה...?

ת: כן. היתה נסיעה מביירות לחיפה, בטכסי. תוך שעתיים וחצי אתה בתוך חיפה אם אתה לא מתעכב בגבולות. אחרי בדיקת הדרכונים הגענו לחיפה, שם חיכה לנו אוטובוס מטעם מכב"י בארץ, והסיעו אותנו אני זוכר לרמת גן, למכבי האש. שם גרנו, הנוער. קיבלנו שמיכות ושקי שינה.

ש: אני מבין שזה היה בקיץ, נכון?

ת: כן, בקיץ.

ש: אחרי המלחמה?

ת: לא. אני מדבר על '45.

ש: כן, על מלחמת העולם השנייה.

ת: כן, אחרי מלחמת העולם, בטח. תיכף אחרי מלחמת העולם השנייה. השתתפנו במכביה, עשינו תרגילים. לימדו אותנו פה בארץ, היות וכל הנוער שמגיע מכל העולם, הגיעו מארגנטינה, מצרפת, מסוריה.

ש: מדמשק.

ת: מדמשק. ומהארץ בעיקר.

ש: בקבוצה שלכם הייתם בנים ובנות?

ת: בנים ובנות.

ש: מה היה היחס? אני מבין שהיו יותר בנים.

ת: יותר בנים, כן.

ש: שני שלישי, שלישי אפשר לומר?

ת: כן. היתה מדריכה אחת ואיזה ארבע, חמש בחורות.

ש: מכל הקבוצה ארבע, חמש בחורות?

ת: כן, ושתי מדריכות. עד כמה שאני ... לזכור שמות.

ש: אתה זוכר, אמרת לי שלושים ומשהו

ת: שלושים חבר'ה. עם המדריכים. שלושים בדיוק. זה מדויק, את זה אני יודע. השתתפנו במכביה, זה היה בבלומפילד ביפו. איצטדיון רמת גן אז לא היה קיים. אחרי שהשתתפנו, יום יום טיילו איתנו.

ש: בארץ?

ת: בארץ. נמשכתי למדינה. טיילנו בירושלים. היינו גם כן, כל מקום שהיה סניף מכב"י היינו מגיעים לשם, מתאכסנים, ישנים. לא חשוב, זה נוער, על שמיכות, איכשהוא. וככה מבליים. טיילנו בהרבה מקומות.

ש: כמה זמן הייתם פה?

ת: חודש ימים.

ש: כולל המכביה?

ת: כולל המכביה. קיבלנו אישור לשלושים יום. רציתי להסתלק ולברוח, להישאר בארץ. המדריך אמר שאבא שלי ישחט אותו.

ש: אתה ביקשת מהמדריך רשות להישאר?

ת: כן. אמר – בשום אופן, אתה חייב לחזור, אחרי זה תעשה מה שאתה רוצה. התכתבתי עם נוער ישראלי. נערים, נערות. וזה משך אותי לעלות לארץ.

ש: זאת אומרת חזרת לביירות?

ת: ... באותה שנה, בסוף השנה, אירגנתי עוד חבר וברחנו מביירות. עלינו לבד. איך תעבוד על ההורים שירשו לך? אבא זכרונו לברכה תמיד ידע. אמר – חזרת? אני מקווה שהראש שלך שקט, [ושאתה] לא חושב על זה.

ש: מה היו שמות אבא ואמא?

ת: אבא יוסף ואמא ויקטוריה.

ש: עד כמה שאני זוכר אמרת שהוא עסק במסחר בבדים.

ת: בהתחלה בבדים, אחרי זה היתה לו חנות לירקות ודברי חלב. המצב היה קצת יותר קשה עם הבדים ... עליו כסף. היה מסתובב בכפרים, אתה יודע.

ש: אה, היה רוכל בדים.

ת: רוכל, כן.

ש: מה המקור של משפחת סרור? הייתה גדולה בביירות?

ת: היתה גדולה מאד. היו אפילו נוצרים [עם שם] משפחה סרור. משפחה ענקית.

ש: נוצרית?

ת: לא. היו גם נוצרים, אז החליפו את השם שלהם, כי כולם חשבו שהם יהודים. המוצא של הסבות היה דיר אל-קמר, שהיו שם בעיות עם ההפגזות. סוג'וד. היינו מבקרים כל שנה בסוג'וד. היה נביא שאמרו לנו תמיד, עלינו לבקר.

ש: את קבר הנביא היהודי?

ת: כן. שם היו ספרי תורה והיינו יוצאים.

ש: היה שם בית כנסת בסוג'וד?

ת: כן. מין בית כנסת עם ספרי תורה וקבר היה שם. היינו מבקרים.

ש: מי זה? אתה זוכר?

ת: לא.

ש: בכל אופן זה ליד דיר אל-קמר. זה די קרוב ...

ת: ... כשמפגיזים אתה שומע ...

ש: כן כן .

ת: בהרי הלבנון. אם זה ג'זין וכל המקומות האלה.

ש: זאת אומרת מקור המשפחה בדיר אל-קמר?

ת: כן.

ש: מה המשפחה עשתה בדיר אל-קמר? גם כן חקלאות?

ת: לא. בכלל לא היו חקלאים. בעיקר מסחר. יהודים לא היו חקלאים.

ש: כן.

ת: איך אני התגלגלתי לחקלאות? אני אספר.

ש: רגע, נגיע עוד לזה. אז זה מקור השם. והמקור האמיתי של המשפחה, לפני דיר אל-קמר? מספרד?

ת: לא.

ש: מה המשמעות של השם סרור? מה זה סרור? זה שם מקום, שם מקצוע?

ת: הפירוש של סרור בערבית זה שמחה, שמח. זה המשפחה. עד כמה שאני זוכר היסוד זה סרור. שאלתי

גם את האבא ז"ל ואת הסבא. ההורים כבר לא בחיים, אבל הצליחו לעלות לארץ ...

ש: אנחנו תיכף נגיע לזה. אז אתה אירגנת חבר?

ת: כן, שהיה איתי גם במכבי".

ש: גם היה איתך בישראל?

ת: כן. הוא השתתף איתי במכביה.

ש: מה שמו?

ת: יעקב מחסרה. פה הוא קרא לעצמו מכתרה. יעקב מחסרה. המוצא שלהם מדמשק, אבא שלו. הייתה לו

חנות ירקות בביירות. היינו שכנים וחברים טובים. אמא שלו נפטרה והיתה לו אמא חורגת, אבא שלו

התחתן. לא היה לו הכי טוב בבית. אמר – גם אני רוצה לעלות לארץ.

ש: מה עשיתם כדי לעלות?

ת: התחלנו להתארגן, לאסוף כמה גרושים מהחסכונות שלנו. כל אחד אסף לו שתי ליס"ט. ליס"ט הייתה

שווה איזה תשע, עשר לירות לבנוניות. 9.75. זה מה שאירגנו. היינו כבר בני 15. עד שבחודש נובמבר או

דצמבר אמרתי לו – תמסור בבית שהיום אנחנו נוסעים לג'זין עם מכבי"י ונבוא הביתה מאוחר. כי אבא ז"ל

תמיד חשד. באתי קודם כל ביום שבת, יושבים, עורכים שולחן. אבא אהב לשתות הרבה ערק. יושב,

שותה. אחרי שגומרים לאכול [אמר לי] – תביא ספר תהלים, שב תקרא תהלים. הייתי יושב, היה יושב

ושומע. ואני על קוצים רוצה לצאת. בין 10 ל-11.

ש: בלילה?

ת: ביום.

ש: בשבת?

ת: בשבת. הצלחתי ללבוש חולצה על חולצה, חולצה למטה. איך שאבא התחיל להירדם קמתי ואמרתי לאמא שאנחנו נחזור מאוחר. היא אמרה שלא יהיה איזה תרגיל. היא חשדה. אני אומר לה – איזה תרגיל? נסעתי, נהניתי, זהו. כי אם הייתי מדבר מילה היא היתה מתחילה לבכות ואז אבא לא היה נותן לי לצאת. יצאתי מהבית, בדרך פגשתי את אחותי. יש לי אחות יותר גדולה, הבכורה. בין הבנים אני הייתי הכי גדול. היינו חמישה אחים. [שאלה] – לאן זה? אמרתי לה שאנחנו נוסעים לג'זין היום עם מכב". אמרה לי – "אוועא, דיר באלאק". זאת אומרת תיזהר. כולם חשדו [שאברח] מאז שחזרתי והתכתבתי.

ש: כן.

ת: בקיצור, נפגשתי עם החבר הזה, יצאנו ישר לתחנת האוטובוס, לקחנו אוטובוס לצידון מביירות. שני נערים דוברי ערבית, אין לנו בעיה. בצידון לקחנו אוטובוס לצור. בצור התעכבנו איזה שעה, חיכינו לאוטובוס לנבטיה. בנבטיה ירדנו, היה שעות הערב. חצינו את הליטאני. היינו צריכים להיכנס ממש בשחייה עם הבגדים שלנו. עברנו את הליטאני. אמרו לנו שיש כפר [בשם] עדייסה. זה מתחת למשגב עם. משגב עם היה למעלה בהר. כל זה לפי מפה וההסברים שקיבלנו איך לעבור. בשעות הלילה הגענו לכפר. אנחנו הולכים ושומעים את ה'נדרם הלבנוניים על סוסים, רוכבים בדהירה. אמרתי לו – יעקב, אני חושב שאלה מחפשים אותנו. אמר לי – לא, זה ביקור. – אבל בוא נסתתר.

ש: כן.

ת: ראינו בית קברות נוצרי. שם בונים כמו חדרים קטנים. התקרבו, נכנסנו ממש לתוך קבר. פתחנו את הדלת. רעדנו מפחד. הסוסים עברו בתוך בית הקברות והסתלקו. שמענו אותם תק תק תק. ש: את הפרסות.

ת: את הפרסות של הסוסים. ישבנו איזה חצי שעה עד שלא שמענו יותר את הסוסים. אמרתי לו – יאללה, בוא נצא. יצאנו. אמר – מה עכשיו? ראינו אור בראש ההר. אמרתי שזה הקיבוץ שאמרו לנו. ש: ממי קיבלתם את כל הנתונים האלה?

ת: כשהיינו בארץ כבר שאלנו איך לעבור. חלק אמרו לנו רק לעבור את הגבול. להגיע לגבול, ללכת ברגל בהרים, ולחצות. אמרתי שזה יותר מסוכן. פה חצינו בלילה, זה לא היה קל. 3 לפנות בוקר טיפסנו בהר והגענו. ראינו גדרות. אמרתי לו – מה אתה אומר? שלא תהיה פה תחנה לבנונית. שמענו אחד צועק בעברית – מי שם? אמרתי לו – אנחנו יהודים, אנחנו יהודים.

ש: בעברית?

ת: בעברית. למדנו עברית, ידענו לקרוא ולכתוב עברית מבית הספר. אמר – בואו איתי, בואו אחריי לשער. הביא אותנו קרוב לשער, פתח את השער – בואו מהר איתי, יש ביקורת של הבריטים. החיילים הבריטים באים בלילה, יודעים שמגיעים מלבנון ומסוריה, אז מחפשים. אמר שהם יחביאו אותנו ברפת. שלא נדאג, יהיה בסדר.

ש: כן.

ת: לקח אותנו לרפת. היתה שם קומה שניה עם החבילות של הקש. אמר – תהיו למעלה, אני אביא לכם משהו לאכול, ותישנו. אין ברירה, חדרים יש לנו, אבל. הבנתי את זה. שאלתי איך קוראים לקיבוץ. אמר משגב עם. שאלתי אם זה לא מנרה. אמר שלא, אבל בעוד יום יקחו אותנו למנרה, שנהיה בשקט ונישן.

ש: למה שאלת דוקא על מנרה?

ת: כי אני הייתי צריך להגיע למנרה.

ש: לפי התכנית?

ת: לפי התכנית. לפי התכנית שאני הלכתי מכפר עדייסה לטפס בהר, זה היה משגב עם. אז ... את זה, ישבנו יום שלם. ביום הביאו לנו לאכול תה בלי סוכר וריבה. היינו צריכים להתרגל לאוכל הזה. אמר – היום בערב יבואו כמה חבר'ה מהקיבוץ, ילכו איתכם ברגל, זה לא רחוק, לקיבוץ מנרה. הלכנו לקיבוץ מנרה עם עוד כמה, קבוצה של נערים ונערות שלא ירגישו. גם שם החביאו אותנו ברפת. באמת ראינו ביקורת של הבריטים. באו חיילים בלילה, הכלניות עם הכובע האדום, חיפשו אם יש זרים.

ש: אתה זוכר את התאריך המדוייק בו עשית את זה?

ת: נובמבר.

ש: 1945?

ת: סוף 1945.

ש: אתה ידעת שיש תנועה של העפלה?

ת: כן.

ש: ידעת שיש אנשי המוסד לעליה ב', ובטח ראית איך שפועלים ולוקחים וכל פעם מישהו נעלם. למה לא

השתמשת בשרותים שלהם?

ת: לא רציתי להשתמש מפני שאבא הכיר אותם ודרכם הוא העביר את העולים. הוא עבד בזה, העיקר לא לפגוע במשפחה מאצלו, לא רצה שנצא.

ש: אביך היה גם פעיל בענין הזה?

ת: כן. הוא אירגן את כל זה. כשבאתי לאחד מאלה הוא אמר – אני? אבא שלך יגמור אותי.

ש: אתה זוכר מי זה היה?

ת: כן. השוער של מכב"י. חנן.

ש: חנן מישל?

ת: לא.

ש: הוא היה אחר כך קצין משטרה בנצרת?

ת: זה אח שלו.

ש: שלמה?

ת: שלמה חנן אני מכיר.

ש: זה לא שלמה חנן?

ת: לא. שלמה נדמה לי למד איתי באותה כיתה. נפגשנו בארץ.

ש: אז זה מישהו מאותה משפחת חנן?

ת: כן. הוא התעסק בעליה, הבריח תמיד.

ש: וגם אביך אתה אומר לי עסק בזה?

ת: אבא שלי היה פעיל בזה, כן. הוא החביא אצלנו. כשהיו מגיעים מחלב עולים מסוריה, לא מדמשק, מחלב, אפילו לנו אצלנו בבית יום יומיים שלושה עד שהיה שולח אותם. או בבית הכנסת. תמיד אירגנו להם שלא ירגישו.

ש: כן.

ת: בקיצור, התגלגלתי ככה ממנרה לכפר גלעדי עוד יום אחד. שאלו – לאן אתה רוצה להגיע? אמרתי שאני מוכן להישאר בקיבוץ בתנאי שאמשיך ללמוד. בחנו אותי. אמרו לי – לקרוא ולכתוב בעברית אתה יודע, זה מה שאנחנו יכולים לתת בקיבוץ. אין לנו את האפשרות להמשיך את הלימודים. לומדים חצי יום ועובדים חצי יום.

ש: הסכמת להישאר?

ת: לא, היות ולא איפשרו לי ללמוד. סידרו לי תעודת זיהוי, תעודת מעבר, כי בדרך מכפר גלעדי לחיפה או ליגור יש ביקורת של הבריטים.

ש: לא הייתם יכולים לנסוע דרך אילון? חניתה?

ת: לא.

ש: גם שם היתה משטרה בטח.

ת: גם שם היתה, משטרת חניתה, בטח.

ש: משטרת בצה.

ת: כן. אבל זה היה אנגלים עם יהודים שם, כמה שאני זוכר. בצבא כבר הייתי במשטרת חניתה, זה לא חשוב. החליפו לי את השם. היתה לנו עוד איזה תמונה איתנו, הורידו את הראש, הדביקו על תעודה. לי קראו אהוד בן-גרא.

ש: שם נחמד.

ת: כן, ושמו את התמונה שלי עם התעודה הזו. אמרו – תלמד, אתה גר ברחוב הגדוד העברי 33 בתל-אביב. אם ישאלו אותך תזכור את זה, תלמד את זה בע"פ. ואת זה ידעתי. חבר שלי, לא זוכר באמת את השם שנתנו לו, בכל זאת עברו 54 שנים. הגענו לקיבוץ יגור. בדרך באמת עלו חיילים בריטים והסתכלו בפרצופים, ניגשו ישר אלי, הוצאתי את התעודה, הסתכל, הסתכל עלי, [אמר] – allright, והחזיר. לא שאל שאלות. החבר שלי, לא ישבנו ביחד, ישבנו בין ישראלים. הם זיהו אותם, מכירים כל אחד שנוסע שם. בקיצור, עברנו את זה בשלום. מקיבוץ יגור שלחו אותנו לעליית הנוער בחיפה.

ש: מה עשיתם בעצם בקיבוץ יגור?

ת: אלה רק מעברים מקיבוץ לקיבוץ בשביל הביקורת בדרכים.

ש: מישהו שם דיבר איתכם בקיבוץ יגור?

ת: כן. שאלו אם אנחנו מוכנים להישאר בקיבוץ. היות ולא נוכל להמשיך ללמוד אמרתי שלהישאר לעבוד אני לא מוכן.

ש: הבנתי. בדרך היה לכם ליווי? מישהו ליווה אתכם באוטובוס?

ת: כן.

ש: מישהו מקיבוץ מנרה?

ת: כן.

ש: זאת אומרת כל הזמן היה עליכם ...?

ת: כל הזמן היו איתנו שני חבר'ה שנסעו איתנו. לא ישבו על ידנו, אבל תמיד ליוו אותנו עד שהגענו לחיפה.

ש: ביגור הם גם היו איתכם? נכנסו איתכם למשרד?

ת: בטח.

ש: איזה משרד זה היה? של הקיבוץ או של הסוכנות?

ת: רק של הקיבוץ. ידעו שאנחנו רוצים להגיע, זאת אומרת ללכת ולעבוד. לא הסכמנו להיות חברי קיבוץ, היות ואי אפשר להמשיך ללמוד. התנאי הראשון שאמרתי שאם יתנו לי ללמוד אני מוכן לעבוד חצי יום.

ש: מי מימן לכם את כל הנסיעה והדברים האלה?

ת: לא היה לנו בכלל. מה שהיה לנו לכל אחד זה שתי לירות ליס"ט.

ש: שמרתם לעצמכם.

ת: כן. מימון? החבר'ה מהקיבוץ מימנו.

ש: אתה לא יודע מי שילם עבור הנסיעה?

ת: לא. חברי הקיבוץ היו איתנו, לא קיבלנו אף אגורה ביד.

ש: את הבגדים החליפו לכם?

ת: לא.

ש: באותם בגדים?

ת: אותם בגדים. באנו עם בגדי מכב"י, הוצאנו את הסמלים. היתה לנו מין מטפחת כזאת שקושרים ... וזהו. אותם בגדים, לא קיבלנו בגדים. הגענו לעליית הנוער בחיפה.

ש: איפה זה היה?

ת: משרד העליה אז היה

ש: אתה מתכוון אולי לסוכנות?

ת: לסוכנות בחיפה. לא זוכר את השם שלו.

ש: היה דמשקאי?

ת: דמשקאי.

ש: דוד לוזיה?

ת: כן. אמר – מה איתכם? מה אתם רוצים לעשות?

ש: וזה היה בכניסה לנמל?

ת: נכון. הגענו, זה היה בצהריים. שאל מה אנחנו רוצים לעשות. אמרנו שאנחנו רוצים לעבוד, להגיע לאיפה [נמצאים] אלה שהגיעו בעליה מלבנון ומסוריה, להיות שם יחד איתם. אמר – כולם גרים בשכונת התקווה.

ש: דוד לוזיה אמר לכם שכל הלבנונים ...

ת: נמצאים בשכונת התקווה. הם מסתדרים ואם אנחנו רוצים, הם עוזרים אחד לשני [למצוא] עבודה, למצוא מקום לגור. לא יעלה לנו הרבה, רק ככה.

ש: בארץ כאן היו לכם קרובי משפחה שגרו כבר בארץ?

ת: לא. היתה לי בשכונת התקווה קרובת משפחה שהגיעה עם 8 ילדים. היא הגיעה לפניי. היה לי בן דוד שעלה 4, 5 חודשים לפניי ולא ידעתי את הכתובת שלו. דוד לוזיה אמר – מה שאני יכול לעזור לכם זה לתת לכם כרטיס לנסוע באוטובוס וזהו. אין. אז לא קיבלו שום עזרה.

ש: והענין של עליית הנוער, לימודים במסגרת עליית הנוער? לא עמדת על זה?

ת: לא. הוא אמר – כשתגיע תיכנס שם ותברר את זה. יש משרדים. כל החבר'ה שתיראה אותם יכירו אותך והם יעזרו לך. מה שהם עשו, תעשה.

ש: כן.

ת: אז קיבלנו בסך הכל דמי נסיעה לאוטובוס. אמר – אתם מגיעים לתחנה המרכזית, מהתחנה המרכזית אתם לוקחים אוטובוס לשכונת התקווה, אתם שואלים [איך]. וכשתגיעו לשם תשאלו איפה הלבנונים. הגענו אחרי הצהריים, נסענו באוטובוס, הגענו לשכונת התקווה. התחלנו ללכת ברחוב וכבר פגשנו חברים שלמדו איתנו באותה כיתה. משפחת גרשון. החבר שלמד איתי באותה כיתה קיבל אותי, יעקב גרשון – בוא אלינו הביתה, אתה תישן אצלי ואני אדאג לך, אני אחפש לך עבודה. היינו מאושרים, בכל זאת אתה רואה חברים שלמדו איתך ומקבלים אותך. הלכנו אליו, אמר – בערב נצא נטייל בשכונת התקווה, אתה תפגוש חברים, את כל אלה שלמדו איתנו בכיתה.

ש: דוד לוזיה לא נתן לכם ביד חוץ מזה דמי קיום? אוכל לאכול?

ת: שום דבר.

ש: אז מה עשיתם? מה אכלתם במשך היום יומיים?

ת: קנינו סנדוויץ' בתחנה המרכזית בחיפה. נתן לנו דמי נסיעה, אולי עוד 7, 8 גרוש יותר. אז היה בגרושים. לא זוכר כמה עלתה הנסיעה. לא קיבלנו שום דבר. שום עזרה. עד עכשיו אני אומר את זה. הגענו לשכונת התקווה, פגשתי את החבר. בערב [הגענו אל] המשפחה שלו, היינו ממש שכנים. ההורים שלו ז"ל, היום אינם, חיבקו אותי, נישקו אותי – אתה נשאר אצלנו, אתה כמו הבן שלנו, איך אבא נתן לך? וידעו מי זה אבא שלי. אמרתי שברחתי ועשיתי כך וכך. אמרו – צריך לטלפן להודיע. אמרתי שאשלח מכתב. בערב יצאנו לטייל בשכונת התקווה, בשעות הערב. פגשנו עוד חברים. פגשנו את שלמה ערמן ממשפחת ערמן מביירות. למד איתי בכיתה. אמר שהוא רפתן ונמצא בקיבוץ, חבר קיבוץ, והוא בא להורים לבקר. ההורים שלו גרו בשכונת התקווה. שאל מה איתי, אמרתי לו כך וכך הענין. אמר – אתה רוצה לעבוד בחקלאות? אמרתי לו בכל עבודה. ואנחנו מטיילים. יעקב גרשון כבר דאג לחפש לי עבודה אצל בעל הבית שלו. מתגלגלת השיחה, אני שואל אותו אולי הוא פגש את בן הדוד שלי יוסף סרור. הוא אומר – בטח, הוא נמצא ברשפון, עובד בחקלאות. אתה רוצה לנסוע אליו עכשיו? אמרתי שכן. אמר – בוא. לקח אותנו ממנו באוטובוס, נסע איתנו בלילה להרצליה, באנו לקחת אוטובוס לרשפון, כבר לא היו אוטובוסים, שעה 7, 8 בערב. אמר – אין בעיה נלך ברגל.

ש: כן.

ת: ... [שלמה] היה שנתיים בארץ, רפתן, היה בשפיים, אז הוא מכיר את כל האזור.

ש: זה לא רחוק אחד מהשני.

ת: כן. הלכנו ברגל, עברנו את הכפרים הערביים שהיו אז. הרצליה מה היתה בהתחלה?

ש: כן.

ת: הוא אמר – אל פחד. הוא הלך עם מקל קפא"פ כי כלבים היו מתנפלים. הגענו בלילה לרשפון. הוא דפק בדלת, משפחת ברנסבורג זה היה. אז עבד אצלה הבן דוד, והיה איתו עוד חבר ממשפחת לוי, גרו ביחד. היה להם חדר עם שתי מיטות, בדיוק, מדוייק. דפק, בא בלילה – הנה שבתאי בא. התחבקנו. [שאל] – מה איתכם? אמרתי לו – אני יודע? עכשיו הגענו לשכונת התקווה, פגש אותנו שלמה ואמר שנבוא, הוא יקח אותנו כי התגעגענו. אמר – אתם יודעים מה, אני אשאל את בעל הבית אם תרצו לעבוד פה. אמרתי בסדר. ישנו באותו חדר עוד שלושה מתחת למיטות. חדר קטן, שעות הלילה. קמנו מוקדם בבוקר. הוא [בעל הבית] אמר שהוא לא צריך פועלים עכשיו, אבל בהרצליה מחפשים פועלים בחקלאות. שלמה אמר – אין בעיה. בן דוד שלי אמר שהוא יפגוש אותי בהרצליה. הוא הוציא קצת כסף קטן שהיה לו, נתן לי, אמר לי שיהיה לי לבזבזו ובערב הוא יגיע. שלמה לקח אותנו ללשכת העבודה בהרצליה. היה מזכיר הלשכה, והוא [שלמה] אמר לו שאנחנו עולים חדשים שהגיעו אתמול שמוכנים לעבוד בחקלאות, שיסדר לנו איפה לגור, כי אנחנו מוכנים לקבל סידור עבודה ולעבוד. הוא [המזכיר] אמר שתנאי ראשון זה לגור רק באהל כי אין לו מגורים. אמרתי שאנחנו מוכנים באהל, אין בעיה. הוא אמר שיש את אהלי הסוכנות בשכונת הפועלים בהרצליה, הוא יתן לנו תלוש וניקח מיטות על הגב. סחבנו כל אחד מיטה.

ש: מאיפה?

ת: מהרצליה לשכונת הפועלים. זה שתי תחנות באוטובוס. מזרן קש ושמיכה. שמנו שלושתנו ביחד, הלכנו עם המיטות עד לאהלים.

ש: מלשכת העבודה בהרצליה?

ת: כן, עד שכונת הפועלים בהרצליה. היה אהל פנוי, היה תימני אחד שגר שם ועוד כמה, לא היינו לבד. מסביב זה פרדסים. הסכמנו, הגענו לאהל, שמנו את המיטות. הוא אמר שנבוא בערב ונקבל סידור עבודה בלשכת העבודה ואז נסתדר.

ש: איפה זה היום אותה שכונת פועלים?

ת: היום זה כבר בניה גבוהה, אבל

ש: באיזה אזור פחות או יותר בהרצליה?

ת: צומת כדורי. היום זה נקרא צומת כדורי. זה בתי הסוכנות. ליד האהלים היו גם בית סוכנות אבל היו מלאים עולים. היו חלק מתורכיה, מרומניה. אז עלתה עליה מרומניה ב-45, '46.

ש: עוד סורים ולבנונים היו שם?

ת: לא. באזור הזה לא. והם, החברים שדאגו לנו לעבודה, חיפשו איפה נעלמו שבתאי ויעקב. סידרו לנו מקום לגור, סידרו לנו עבודה ואיפה אנחנו? לא רואים אותנו. לא שמעו מאיתנו. באותו הערב התגלגלנו לרשפון, אמרתי לך, למחרת היינו בהרצליה, בערב היינו בלשכת העבודה. מזכיר הלשכה נתן לנו תלושים ללכת לצרכניה לקבל מכנסי חקי וחולצת חקי. זה מה שקיבלנו, בתלושים.

ש: ממי קיבלתם את זה בעצם?

ת: ממזכיר מועצת הפועלים בהרצליה.

ש: סיפקו לכם בגדי עבודה?

ת: כן, וגם נתנו לנו את המיטות של הסוכנות. החתימו אותנו על הכל. נתן לנו תלושים ואמר – כשתעבדו ויהיה לכם כסף, תחזירו. לא קיבלנו [בחינם]. כל דבר...

ש: הלוואה.

ת: הלוואה. קיבלנו בערב ללכת למטבח הפועלים לאכול ארוחת ערב.

ש: איפה היה המטבח?

ת: היה מטבח פועלים אחד בהרצליה, במרכז ה... בערך. זה לא היה מרכז, היו כמה בתים. הגענו ללשכת העבודה בערב להתחיל לעבוד כבר. ב-7 פתחו את לשכת העבודה, המזכיר יצא ואמר – חבר'ה, נשואים עם ילדים לעמוד בתור אחד, נשואים בלי ילדים בתור שני, ורווקים לעמוד בתור שלישי.

ש: איפה התור של העולים החדשים?

ת: זה נקרא רווקים. אז הרוב היו עולים, אבל יותר, כמה חודשים קודם. עליה. כשהיה מתחיל לחלק את העבודה היה נותן עבודה מכניסה, קראו לזה, עבודת בנין.

ש: זאת היתה העבודה היוקרתית מה שנקרא.

ת: יוקרתית. הרוויחו בין 50 ל-70 גרוש ליום. כל בעלי ההשכלה היו מגרמניה ומכל המקומות, אקדמאיים.

ש: הם קיבלו את העבודה הזאת?

ת: קיבלו את העבודה ועבדו. זה מה שהיה. היה רופא שיניים, אני זוכר. אחרי זה הלכתי לטפל בשיניים, הוא ראה אותי ונזכרנו בימים. לא היה לו אפילו להקים קליניקה. הוא עבד במפעל, עבד בבניין. ככה עבדנו. כשהגיע התור שלנו הוא אמר – חבר'ה, לא נשארה לי עבודה, תבואו מחר. אבל מחר אתם תהיו ראשונים. ככה היה. למחרת באנו, קיבלנו תלוש לעבוד ברמת השרון.

ש: רמת השרון היתה אז בעצם במקור שלה?

ת: מושבה חקלאית. היו בה 40, 50 בתים בודדים. זה מה שהיה, זאת היתה רמת השרון. הגענו למחרת. איך מגיעים לרמת השרון? אמר – תיסעו באוטובוס שתיים שלוש תחנות. – אפשר ללכת ברגל? – כן, אבל צריך לצאת חצי שעה, שעה קודם.

ש: כן.

ת: כסף לא היה. קמנו מוקדם בבוקר, סגרנו את האהל. קיבלנו תיק, קנינו לחם שחור, קופסת ריבה ומרחנו. מה שהסבירו לנו.

ש: עשיתם סנדוויצ'ים.

ת: מזה היינו חותכים ועושים סנדוויצ'ים. הגענו לעבודה. אז הוציאו תפוחי אדמה. סוס עבד עבודה פרימיטיבית. היה חורש, מוציא, והיינו צריכים לאסוף את תפוחי האדמה. [שאל אותנו] – אתם יודעים לעבוד? – להגיד לך שידועים? אנחנו עולים חדשים, אתמול הגענו, היום באנו לעבוד. – טוב, אני אראה לכם.

ש: כן.

ת: התחלנו לעבוד, [אמר] – לא, אתם לא יודעים, תעזבו את העבודה, תחזרו חזרה. – אבל תן לנו לנסות. – לא. אספנו מהר את תפוחי האדמה. לא חיפשנו בתוך האדמה. לא הסבירו לנו. גרש אותנו אחרי חצי שעה. לקחנו את התיק כמו ילדים טובים, התחלנו ללכת בשדות, ראינו מקום שקוטפים עגבניות. עמד בעל הבית, חנן ווגנהיים.

ש: בעל המשק?

ת: בעל המשק, שעובדים וקוטפים עגבניות. עמד בדיוק בדרך והם קוטפים. אמרתי לו – שלום, אולי יש לך עבודה בשבילנו? אמר – יש לקטוף עגבניות. אמרתי – בוא אני אספר לך את הסיפור. אמר – אתם יודעים עברית? אמרתי – כן, למדנו בבית הספר, יודעים. הלכנו לעבוד בתפוחי אדמה אצל משה..., הנה התלוש. גרש אותנו, אמר שאנחנו השארנו תפוחי אדמה. אמר – לא הסביר לכם? אמרתי – לא. אמר – בואו אני אראה לכם איך לקטוף עגבניות ואצלי תעבדו, אני לא אגרש אתכם.

ש: כן.

ת: היה בחור נחמד. נכנסנו, נתן לנו דליים, הראה לנו איך לקטוף את העגבניות. התחלנו, עבדנו במהירות, במרץ. הוא היה מבסוט, אמר – אתם תעבדו פה יום יום, עד שהעבודה תיגמר. היו שלושה שותפים וכל יום היה בא שותף אחד. הוא היה אורז והפועלים היו קוטפים. היו איתנו עוד כמה פועלים. ככה למחרת עבדנו. היה בעל בית שני, ברוך מוטשאן, גם ז"ל, כבר איננו. ביום השלישי ישראל קניג. עד היום אנחנו חברים, מתעמלים ביחד. הוא היה בעל הבית השלישי. וככה זה התגלגל, עבדנו אצלו. ראו אותנו חרוצים, אמרו – אנחנו לא נעזוב אתכם. יש לנו עוד גן ירק, גידול גזר, סלק, הכל. נלמד אתכם, אתם תשארו אצלנו. עבדנו במרץ, בחריצות. היו מתחילים ב-6, גומרים את העבודה ב-2, 2 וחצי, לוקחים את התרמיל וחוזרים הביתה.

ש: ב-2 וחצי בצהריים?

ת: כן. גומרים. מתחילים ב-6 בבוקר, וב-2 גומרים את העבודה.

ש: אני יודע מתוך הרבה מאד ראיונות אחרים שבאמת בסביבת הרצליה היה ידוע שהעולים מסוריה ולבנון הם עולים חרוצים בחקלאות.

ת: כן. ברמת השרון היו שלוש משפחות מסוריה. כשהתחלתי לעבוד התחלתי להכיר אותן. כשעבדתי חילקו אותנו שלושת בעלי הבית. חנן ווגנהיים וישראל קניג לקחו אותי אליהם עם יעקב ואמרו – אתה תעבוד שלושה ימים אצלי, שלושה ימים אצל חנן. עבדו בנפרד, היה שטח ליד שטח. ככה עבדנו וקיבלנו, אז הרווחנו 30 גרוש ליום.

ש: עכשיו אמרת לי שהיו עוד סורים באזור.

ת: כן, אני מספר לך. התחלתי לעבוד אצל ישראל. עבדה איתי אחות של אשתי. קראו לה חנה. היתה עוד אחות, מרים.

ש: שם המשפחה הוא?

ת: משפחת קצב. אשתי היא עדנה, היא היתה הכי צעירה אצלם בבית. הם היו עשרה אחים. היו לה עוד חמישה אחים. שלושה עבדו בחקלאות.

ש: באזור הרצליה?

ת: ברמת השרון. היה בית כנסת קטן, צריף, לעולי סוריה שהתפללו שם.

ש: זו נקודה מאד מעניינת שאתה אומר לי. ברמת השרון היו כבר כמה משפחות והיה להם בית כנסת

כבר? הם הקימו בית כנסת לעולי סוריה?

ת: ב-46', 47' כבר. הגיעו עוד משפחות. להגיד שמות?

ש: כן, בבקשה.

ת: היתה משפחת שמוש.

ש: שמוש משה, נכון?

ת: כן. משה ז"ל, לא מזמן הלך.

ש: מה אתה אומר.

ת: כן, פתאום. עבר צינתור והלך. הילדים שלו לא המשיכו בחקלאות. היתה משפחת פיצ'וטו. עד עכשיו

ישנם אבל הפסיקו לעבוד. מסרו את הקרקע, כבר מבוגרים. ומשפחת סיט, אליהו סיט ז"ל. אחד הלך לא

מזמן, אח שלו נשאר. אלה היו חקלאים. ומשפחת קצב, יעקב קצב, אח של אשתי. הוא עזב היום את

החקלאות. היה לו גם כן. ואליהו קצב. והיה גבריאל שמוש, אח של משה שמוש שהיה לו שטח. כולם

נסעו עם עגלה וחמור, הולכים ומעבדים. ככה התפרנסו.

ש: מאיפה הם קיבלו את הקרקעות כדי להקים משק חקלאי?

ת: היו פה פרדסים שעקרו אותם, הזניחו אותם. מי שהיה מוכן ורצה לעבוד כעצמאי, היו מקציבים לו

חלקה בתנאי שהוא מנקה.

ש: את הפרדס?

ת: כן. אני התחלתי להיות עצמאי. עבדתי אצל ישראל 4 שנים כפועל. עבודה קבועה, איך שאומרים. לא

כל אחד משיג את זה. עד שהגעתי ל-70, 80 גרוש ליום. כל פעם היתה עליה לפי...

ש: מאילו שנים?

ת: אני מדבר על סוף 45', כבר 46' היה. הרי חודש הלך, זה כבר 46'. עד 48', 49' הייתי שכיר. בסוף

49' התגייסתי לצבא. שירתתי אז במשטרה צבאית. היות שהייתי דובר ערבית הייתי גם חוקר. עברתי

קורס כלבנים בצבא. עברתי קורס חובשים, קורס סמלים. אחרי זה הייתי ... רכב תקופה לא גדולה.

במלחמות הייתי חוקר שבויים. הייתי קורא וכותב ערבית. ככה עד שהשתחררתי. אני שירתתי בצבא עד

גיל 56 במילואים. בתקופת המלחמות, ב-56', [את זה] לא הדגשתי, אני השתחררתי בתחילת 54'. אז היה

שירות שנתיים וחצי, ובדיוק הוסיפו לשלוש שנים. היות ואני כבר הייתי בצבא, הוסיפו לי עוד שלושה

חודשים. שירתתי שנתיים ו-9 חודשים. כשהשתחררתי חזרתי לרמת השרון. גרתי באיזה חדר בשכירות.

איך התגלגל? עבדתי אצל משפחת קצב והייתי בן בית אצלם. ככה זה התגלגל והכרתי את אשתי כשעוד

היתה ילדה קטנה אצלם בבית.

ש: הם היו ביירוטיים גם כן?

ת: לא, חלבים.

ש: אה, הם היו חלבים?

ת: כן. גרו ברמת השרון.

ש: משם הכרת אותה?

ת: כן. אמא שלה ז"ל, היא כבר לא בחיים, ביקשתי את ידה. בסוף 54' התחתנו. שירתתי במילואים, איש משטרה צבאית. כל יום עצמאות יצאנו לשרת 3, 4 ימים. ובמלחמות. נולד לי בן אחרי שנה וחצי. היה בן חצי שנה ב-56'. אז פרצה מלחמת קדש. הזעיקו אותי ישר למילואים. הבן היה בן 5, 6, חודשים. היה לי גן ירק. אז קיבלתי אדמה, פרדס. עקרתי את הפרדס ועבדתי בין העצים.

ש: מי נתן לך את זה בעצם, את השטח הזה?

ת: היתה לנו ועדה חקלאית ברמת השרון. היה יושב ראש הוועדה החקלאית אהרון המאירי ז"ל. הוא איננו. פניתי אליו ואמרתי שאני פועל שכיר, אני יודע את העבודה ואני רוצה גם אדמה. אמר – כן, מכירים אותך. אם אתה מוכן, יש פרדס ... להמשיך ולקבל אותו, אני מוכן לעזור לך. תקבל אותו לשנתיים בלי שכירות, אחרי זה תשלם לאדמת מינהל, בתנאי שאתה עוקר ומעבד.

ש: אותו דבר, אותו תהליך עברו גם המשפחות האחרות הסוריות?

ת: לא. אז היו אדמות של המינהל, עזובות, וחילקו. מי שרצה זכה. אז קיבלו במרחק קצת יותר רחוק והתפשטו עם המים. הכניסו קו. איפה שהגיעו המים יכלו לעבד את הקרקע. איפה שלא היו מים לא יכלו לעבד. אחים של אשתי, אמרתי לך, קיבלו את זה אז בשנת '47, '48. לא, אחרי קום המדינה. אחרי קום המדינה אצלנו היה ג'מיל. זה מתקופת הערבים שהיו בתוך רמת השרון. היו לנו, איפה שהכפר הירוק שם גר נעים, ערבים שעיבדו את הקרקעות.

ש: נעים?

ת: משפחת נעים. ואחמד השומר של כל החלקות היה ערבי, הסתובב עם חמור. זה איפה שהיום בסיס המודיעין והפנימיה הצבאית. כל אלה היו כפרים ערבים שבאו אז, במלחמת השחרור, חברה מהאצ"ל והלח"י, נתנו להם אולטימטום 24 שעות לעזוב את המקום, אם לא הם יהרסו את הכל. לא עברו 24 שעות, כמה שאני זוכר את זה, עלו על גמלים וחמורים, העמיסו, חשבו שיצאו היום ויחזרו אחרי יומיים. עזבו את כל מה שהיה, [לקחו] מה שיכלו לקחת על הגמלים והחמורים ויצאו לכיוון קלקיליה. עברו את המושבות בצורה כזו, איך שאני זוכר את זה. אז הבריחה של הערבים מאבו-קישק אותו הדבר. ... אותם בהרצליה.

ש: זה היה מוכתאר ערבי?

ת: מוכתאר, בטח. אבו-קישק זה היה מוכתאר. כמו שאצלנו זה היה ג'מיל, זה היה המוכתאר. איפה שהתעש הצבאי היום אלה שטחים של אבו-קישק. הרצליה גבול רמת השרון. את כל זה ערבים עיבדו. אם אתה זוכר בתקופת האצ"ל שתלו שני סמלים ... אבו-קישק. אז היו הרבה מבצעים של אצ"ל. עזוב, אני לא רוצה להכניס את עצמי.

ש: זה בסדר. גם אתה איש אצ"ל אני מבין.

ת: הייתי. עזרתי. הייתי נער, עזרתי.

ש: ... זה כבוד.

ת: עזרתי. בקיצור, אני מספר את כל זה, איך שהתגלגלנו. קיבלתי את החלקה, התחלתי לעבד. העבודה היתה מאד קשה. הייתי משכיר סוס לחריש והייתי חורש בין העצים. חתכנו את העצים במסור. לא היו טרקטורים לעקור.

ש: הכל בידיים.

ת: הכל בידיים. היינו הורגים כל יום כמה נחשים. התרגלנו. יום אחד אני הרגתי איזה 12 נחשים. הפרדס היה עזוב. עיבדנו בין, חרשנו בין העצים. ככה גידלנו ירקות. כשהתחתנתי אשתי עבדה איתי בגן הירק. גידלתי כרוב, כרובית, חסה. בעיקר התבססתי על ענף התות שדה. אז זה היה פרימיטיבי יותר, לא תחת ניילון. התחלנו לגדל. קטפנו וניקינו אותו וככה. עד שהתחילה החקלאות להתפתח וההתקדמות. ... מחקרים בחלקה שלי. אני גידלתי תות שדה 32 שנה. הגעתי למצבים ששלחתי לייצוא כמויות עצומות. הייתי שולח 10, 15 טון לייצוא כל שנה. הייתי בין החקלאים הטובים. למדתי, התקדמתי מאד בעבודה. גידלנו שלושה ילדים. היום שלושם נשואים. שני בנים ובת. יש לי תשעה נכדים. לכל בן יש שלושה נכדים. שני נכדים ובת, שני נכדים ובת, שתי נכדות ובן, לבן הצעיר. הבנים אפשר להתגאות בהם. הבן הראשון, יוסי, עם תואר שני. עובד בתעשייה האווירית. הם עזרו לי הרבה עד הגיל שהלכו לצבא.

ש: בחקלאות?

ת: כן. עזרו ולמדו. אני לא קיבלתי את הלימודים, אבל ... עבדנו, דאגנו, שילמנו להם את כל זה מקטנות. היינו צריכים לממן את הלימודים. זה לא היה. את התיכון ואת האוניברסיטה. גמר צבא, היה קצין בצבא.

ש: גם כן במודיעין?

ת: לא.

ש: אגב, ניסית ללמד אותם ערבית?

ת: הם ידעו את הערבית. לא הזכרתי, ב-58' משכתי את ההורים שלי לארץ.

ש: איך עשית את זה? איך הם עברו?

ת: דרך תורכיה, דרך הסוכנות. מביירות נסעו לתורכיה, היו באיסטנבול כמה ימים והעבירו אותם לארץ.

ש: זאת אומרת הם עשו את זה באופן רשמי? היו להם דרכונים?

ת: כן. הם טסו לתורכיה. זה היה כבר אחרי מלחמת קדש.

ש: ב-58' הם הגיעו לאיסטנבול ומשם הם הגיעו ארצה. בארץ הם קיבלו טיפול מיוחד כעולים חדשים?

ת: כעולים חדשים, להגיד בפה מלא, רצינו בית קרוב אלינו ברמת השרון. אמרו שאין להם ברמת השרון. הם יוכלו לקבל בנוף ים.

ש: במעברה?

ת: כן. אמא ז"ל אמרה – אני לא גרה באף מעברה, רק לידכם.

ש: זה היה אבא, אמא וכל הילדים?

ת: וחמישה אחים. ב-49', לא הזכרתי, האח השני עלה וגר איתי כבר.

ש: אצלך בבית?

ת: כן, בחדר שגרת. אחר כך אצלי בבית. כשהייתי נשוי היתה לו מיטה והוא גר אצלי בבית.

ש: אני מבין שאחרי שגרת בשכונת הפועלים באהל, בשלב מסויים שכרת חדר ברמת השרון?

ת: גרתי באהל קרוב ל-3 שנים.

ש: עם החבר שלך?

ת: החבר שלי אחרי שנה עזב וברח חזרה לביירות. הוא אמר – העבודה קשה, קשה לי. הסיפור שלו זה סיפור ארוך מאד. הוא התגלגל, ישב בבית הסהר. התחיל להחזיר עולים מביירות ולהביא משם. נתפס בגבולות.

ש: עשה מזה עסק מה שנקרא.

ת: כן. הלך פעם אחת העביר קילו חשיש, נתפס בגבולות, קיבל על זה 25 שנה.

ש: בביירות?

ת: פה בארץ. שפט אותו אז דאוד אלנאטור שהיה שופט בעכו. היה ראש עיריית באר שבע.

ש: אה, [אליהו] נאווי.

ת: כן. קראו לו אז דאוד אלנאטור. היה שופט בעכו. טילפנו אלי שאני אבוא לשכנע אותו שיעבוד בריגול לטובת [ישראל], אמר – אני בשום אופן לא. ישב בבית הסהר 13 שנה. אחרי זה השתחרר. הסוף שלו לא היה [טוב]. עד היום הוא רווק, מסתובב בארץ, מתגלגל ממקום למקום.

ש: התחלת לומר לגבי ההורים שלך.

ת: הורים שלי עלו ב-58'. אז קיבלנו עזרה סך הכל 1,500 לירות הלוואה מהסוכנות. שכרנו דירה ברמת השרון בדמי מפתח, ליד בית המרקחת היום. כל זמן שחיו גרו שם. גם האחים. האחים התחתנו.

ש: במה הם עבדו?

ת: ההורים לא עבדו. אבא הגיע עם חצי שיתוק שהיה לו בגוף. היה די מבוגר. אנחנו תמכנו בהם, אני ואח שלי. עבדנו בחקלאות.

ש: מה עשו האחים שלך?

ת: עבדו בחקלאות, פועלים.

ש: גם חקלאות?

ת: כן. עבדו איתנו שני האחים. אחרי זה אחד פתח לו בוטיק, אחרי שנים. עוד בביירות בעצם. הגיעה אחות נשואה אחרי מלחמת ששת הימים, או בסוף '67. הם עלו לארץ עם עוד שלושה ילדים, האחות הגדולה. אחרי שנה עוד אחות הגיעה עם עוד שלושה ילדים.

ש: דרך קפריסין או משהו כזה?

ת: גם תורכיה. משכתי הרבה עולים מביירות. פניתי לסוכנות ואמרתי – אם לא תאפשרו להם בתים...

ש: איפה בסוכנות? בתל-אביב?

ת: כן. לוזיה.

ש: אולי ממרוד משה?

ת: נכון. אתה זוכר יותר טוב ממני. פניתי אליו ואמרתי לו – תשמע, אם אתה רוצה עליה מלבנון, זאת עליה מוצלחת, אנשים מלומדים, בעיות לא יהיו לכם איתם. זה לא כמו ש... אני לא רוצה להזכיר שמות. איתם לא יהיו בעיות.

ש: מתי פנית אליו ואמרת לו את זה?

ת: ב-68', כשאחותי עלתה. [אמרתי לו] – אם אתה רוצה שיעלו, בלי בית לא יעלו. אתה מבטיח? אמר כן. – איפה יש בתים? – הרצליה, שיכון משהב. עד היום אחותי גרה שם.

ש: ... בתים שהסוכנות בנתה?

ת: הסוכנות בנתה. ומאז ... עלתה אחותי, קיבלה שם בית. לא עברו חודשיים, שלושה, ההורים של הגיס שלי עם הבן שלהם עלו לארץ, גם כן קיבלו דירה. משפחת קטש. הגיס התכתב איתם ושאל אם יתנו להם. אמרתי שיתנו.

ש: זאת אותה משפחה של הכדורסלן?

ת: לא. הוא משפחת קטש אחרת. זאת משפחה שאפשר להתגאות. שירתו בצבא, כולם במודיעין, ביחידות טובות. העלאתי עוד הרבה עולים ובאמת קיבלו

ש: מה זאת אומרת העלאת?

ת: אנחנו, אתה יודע, אתה מרים טלפון, מתכתב איתם – אתם מקבלים בית וכך וכך. משפחת עבאדי, גם כן גרה בהרצליה.

ש: איזו עבאדי? שאול ופרידה?

ת: לא. זאת משפחה גדולה. ומשפחת שקורי. שתי משפחות שקורי קיבלו בתים. כולם היו, הייתי פונה – תדאג להם [אם] אתה רוצה אותם. אמר – אני דואג. את כל הבתים האלה אני מוכן להשאיר לעולים מלבנון. עד היום יכולים להתגאות בהם. זאת עליה מוצלחת. כולם שירתו בצבא, כולם נמצאים ביחידות מובחרות.

ש: אני מבין שבשלב כלשהוא אתה רצית פשוט שהם יגיעו לאזור הרצליה ויגורו גם ת: בטח. שיהיו שכנים.

ש: אתה רצית שיהיה לך מה שנקרא סביבה לבנונית?

ת: נכון.

ש: מה עשית כדי שהם יבואו הנה? התכתבת איתם דרך ארץ זרה?

ת: אני לא יכולתי להתכתב כמו שהגיס שלי ז"ל והגיס השני, שבאו לא מזמן.

ש: האחים של אשתך?

ת: לא. של אחותי. העלאתי אותם לארץ.

ש: אז אמרת לי שאחרי מלחמת ששת הימים, בתהליך של התכתבויות דרך צרפת, שם היו יהודי ביירות שחיו, העברתם מכתבים לכל מיני משפחות בביירות.

ת: והעבירו כתובות והעבירו את זה לביירות. מביירות זה הגיע אליהם בחזרה. שמו את הכתובת לישראל ושלחו לנו.

ש: ניסית לשכנע אותם שמה?

ת: שיכנענו אותם שהם יכולים לקבל בתים, יכולים להסתדר בעבודה. הגיעו משפחות עם בנים ששירתו בצבא ואפשר להתגאות בהן.

ש: כמה משפחות ביוזמה שלך הצלחת להביא הנה להרצליה ורמת השרון?

ת: אני הבאתי רק להרצליה 7, 8 משפחות, לאזור הרצליה. הרבה שהגיעו לא רצו לגור בהרצליה. היו להם משפחות בבת-ים, ברמת הנשיא. קיבלו דירות והגיעו משפחות גדולות. משפחת סרור שלי שהגיעו לרמת הנשיא, יש לנו רב במשפחה, זאת משפחה גדולה מאד.

ש: מי זה הרב הזה?

ת: איברהים סרור. הוא חזן בבית הכנסת הגדול. היום הוא כבר מבוגר יותר.

ש: בבית הכנסת הגדול, המחודש, החדש?

ת: החדש, שבנה אותו אדמונד ספרא הגדול.

ש: בית יעקב מה שנקרא, איפה שהרב עטיה?

ת: נכון. הרב עטיה הרי גם כן

ש: הוא גם מביירות.

ת: הרב עטיה עלה בזכות הגיס שלי.

ש: מי זה הגיס שלך?

ת: נסים שרבתי. הוא דמשקאי הרב עטיה. למדו יחד. כתב לו שאם יגיע לרמת הנשיא יש בית כנסת. אז לא היה הגדול הזה. פנו אל אדמונד ספרא אם הוא יבנה. אמר שמוכן לבנות בתנאי שיהיה משהו, רק בית כנסת, ועל שמו. עד היום זה על שמו ואפשר להתגאות בבית הכנסת. מאד יפה. נמצא ברמת הנשיא. הגיעו הרבה עולים מביירות שגרים שם. הרבה מסוריה שהגיעו מתפללים שם ומדמשק. בנוסף לזה אני רוצה להזכיר שבשיכון משהב בהרצליה, כשהמשפחות גדלו, פנו לסוכנות [ואמרו] שיש מקום שבונים בו בית כנסת אשכנזי ואנחנו רוצים בית כנסת משלנו, ללבנונים. היו מרוקאים ופרסים ובעיקר לבנונים שבנו להם בית כנסת שאפשר להתגאות בו. עד היום אני מתפלל בו בחגים.

ש: איך קוראים לבית הכנסת הזה?

ת: שיכון משהב.

ש: בהרצליה?

ת: בין הרצליה לרמת השרון. יש לי שתי אחיות שגרות שם עד היום הזה. גיס אחד הלך, הגיס השני עם הילדים שלהם. שירתו בצבא, היו במודיעין ונשואים.

ש: כמה משפחות לדעתך, לפי מה שאתה יודע, יש בהרצליה וברמת השרון שהמוצא שלהם לבנוני או סורי? פחות או יותר. נניח בשנות השבעים כמה היו? אחרי העליה של '67, '68.

ת: היו איזה 12 משפחות שאני מכיר.

עדנה סרור: בהרצליה היו הרבה יותר. גם ברמת השרון, מה קרה לך?

ת: בהרצליה היו עוד את משפחת ערמן. הוא עזב, הילדים שלו נשאר. היה את משפחת שייחה. זה היה שיכון שגם בנה משהב, שהיה להם גם בהרצליה. לא בגבול, זאת אומרת שני מקומות שהיו שייכים לסוכנות. אז התחילו להגיע גם כן מביירות ומסוריה.

ש: על אילו שנים אתה מדבר?

ת: מ-70' עד 75'. אלה באו והתפללו פה בשיכון משהב, בבית הכנסת. הרי אצלנו יש שומרי מסורת, לא דתיים. באים כל שבת מתפללים. להגיד על הבנים שלי?

ש: תיכף נגיע לבנים. לגבי רמת השרון, יש לי עוד כמה שאלות. אתה אומר שהיו כאן כמה משפחות ותיקות ברמת השרון מסוריה, ששמוש היה אחד מהם.

ת: נכון.

ש: איך הם קיבלו את הקרקעות שלהם? איך הם הפכו להיות חקלאים?

ת: אני מסביר לך. אחרי מלחמת השחרור האדמות של הערבים שהחזיקו התפנו. לא היתה לנו שליטה. הניחו קו. היה לנו את מפעל המים של רמת השרון. היו לנו בארות מים של רמת השרון. השתמשנו במים האלה. הניחו קו ראשי וכל פעם שהקו התפשט יותר רחוק עיבדו את הקרקעות. חילקו 10, 12, 15 דונם לכל משפחה. מי שרצה לעבוד בחקלאות קיבל. המשפחות שהזכרתי – גבריאל שמוש, אליהו קצב, יעקב קצב, משפחת סיט, משפחת שמוש. כל אלה קיבלו קרקעות. פיצ'וטו, שני האחים, גם כן עיבדו וגידלו ירקות והתפרנסו בכבוד מהחקלאות.

ש: יפה. וכל אותן המשפחות האלה שציינת עכשיו, וגם אתה בתוכן, הקמתם פה ברמת השרון עוד בית כנסת, לא?

ת: הקמנו. כשהתחילו ורצו להתפלל היה בית כנסת של אשכנזים. אחרי זה הגיעה משפחת צמח. היות שיש לו את החלבים, קרובים של אשתי, אשתו היתה דודה של אשתי, אחות של אמא שלה ז"ל. הם כבר אינם, לא חשוב. היזם הראשי הקים את הצריף הזה.

ש: מי זה היה היזם הראשי?

ת: מרדכי צמח. אחרי מלחמת השחרור הוא בא מירושלים וישב פה.

ש: ירושלמי הפך להיות פתאום חקלאי פה ברמת השרון?

ת: היות והאחיות של אשתו היו פה, ושמוש היה אח של אשתו.

ש: הבנתי.

ע: אבל ... המצור בירושלים, באו לרמת השרון.

ת: היה מצור.

ש: היה מצור בירושלים

ת: הוא היה באזור המצור, אז הם ברחו.

ש: בעיר העתיקה?

ת: באזור העיר העתיקה.

ע: הם לא היו בעיר העתיקה. הם היו בירושלים, אבל אחרי המצור באו לרמת השרון.

ת: היה להם קשה ... הגיעו. גרו בלול. איפה שאשתי גרה עם עשרה אחים שלה, אז גרו בלול שהפכו אותו למין צריף כזה.

ע: לול תרנגולות ...

ת: כן. לול תרנגולות.

ש: שהפכו אותו לבית.

ת: כן, לדירה. כשהם עזבו ובנו בית, אז אמא שלה ז"ל קנתה איזה מגרש, בנו לה בית פחות או יותר, ועברה לגור. זה היה הגיס שלה, אז היא אמרה לו – בוא תיקח את הבית שאני גרה בו. אז הוא גר בלול

הזה ועבד בחלוקת חלב עם חמור ועגלה. אשתו הסתובבה איתו מבית לבית. חילקו בקבוקי חלב ונתנו אפילו בסיר, בכד. ככה זה מה שהיה ברמת השרון.

ש: ובית הכנסת הזה אני מבין

ת: הוא הקים את הצריף הזה והלכנו להתפלל כל שבת ובליל שבת. הוא היה חזן. היה לו קול מאד נעים. וככה, כל מי שרצה להתפלל, למשה שמוש היה גם כן קול מאד נעים, גם היה חזן. אירגנו, התארגנו תמיד שיהיה מניין. ככה גדלו המשפחות.

ש: הבנתי שבשלב מסויים קיבלתם תרומות מאינשהוא.

ת: קיבלנו מגרש מהרבנות הראשית, אני יודע.

ע: מהמועצה.

ש: המועצה הדתית?

ת: המועצה המקומית ... רצו לבנות בית כנסת, אמר – לא יעזור לכם. [אמרנו] – יש לנו ספרדים פה ברמת השרון, אנחנו רוצים בית כנסת שלנו. אמר – אנחנו ניתן את האדמה. אז היה עשיר אחד בהרצליה, לא הזכרתי את שמו.

ש: לבנוני?

ת: כן. מצידון. שאול חדיד. צמח ז"ל הלך אליו אז. הוא גם איננו, שאול חדיד.

ש: מתי הוא הגיע ארצה אותו שאול?

ת: בשנות השבעים, להרצליה.

ש: הוא היה ביירות?

ת: הוא מצידון. הגיע מארצות הברית עם הון תועפות, המון כסף.

ש: המקור שלו מצידון?

ת: המקור שלו מצידון. הכרנו אותו והלכנו אליו. הוא קנה פרדס שלם, שני פרדסים.

ש: איפה?

ת: היום נתיבי איילון חתכו בתוך הפרדס. זה בהרצליה. הם כבר אינם, הוא ואשתו ואח של אשתו.

ש: איפה הוא חי כשהוא בא הנה ארצה?

ת: בהרצליה.

ש: במה הוא עסק?

ת: היה עשיר גדול. הריבית של הכסף שהכניס לו, הוא לא גמר אותו [את הכסף]. בנה לו בית, בנה לגיס שלו. לאח של אשתו היו שני בנים ובת, אז הם תמכו. לו היו לו ילדים, אז בא אליו מרדכי צמח ואמר לו – בוא נבנה בית כנסת על שמך. קיבלנו מגרש. נבנה, נשים שלט, שיהיה לך משהו לזה.

ש: כן.

ת: וכל פעם הוציא ממנו. היה קמצן והיה לו כסף. בכח הוציא ממנו כל פעם לבנות קיר. בנו את הקירות, בנו את הגג, וככה הצליחו לבנות בית כנסת מפואר היום, מאד יפה, לעדה שלנו ברמת השרון.

ש: בכל התקופות האלה שאנחנו מדברים עליהן, היה לכם ועד עזרה או ועד בית הכנסת, או דרך בית הכנסת? איזה ועד עזרה ליהודי לבנון, ללבנונים שהגיעו הנה? אם איזושהיא משפחה הייתה במצוקה והיה צריך לתת לה מתן בסתר או דברים כאלה?

ת: את זה הקים מרדכי צמח ז"ל. היו משפחות שלא היה להם. רצו לחתן בת ותקציב לא היה. אז היו תרומות. וכל זה מתן בסתר. היו ניגשים לחדיד. דבר כזה הוא אהב לעשות, את האמת. אמרו לו – מתן בסתר, יש ככה וככה. [היה שואל] – כמה זה עולה, רהיטים וזה וזה? והיה תורם. מי שהיו לו אמצעים מאצלנו, הרבה לא היה לנו, אבל תמיד תרמנו. אף אחד מאלה שחיתנו אותם לא ידעו מאיפה הגיע להם. זה מה שאהבו גם בביירות, מה שהיה טוב, שאני אזכור את זה, זה שהקהילה היהודית, היה לנו את הרב הראשי

ש: לא האשכנזי? לא ליכטמן?

ת: לא, לא. משפחת חבייה, משפחת אוברסי. אחרי זה. אבל אני לא זוכר את השם של הרב הראשי. הוא כבר איננו. היה לנו בית כנסת מאד מפואר בביירות.

ש: מגן אברהם.

ת: מגן אברהם. מפורסם. עשו מזה מוזיאון.

ש: יתכן מאד.

ת: כן, זה מה שאני חושב. לא נגיע, נחזור לזה, זה כבר עבר. אני עזבתי ב-45'. בית הכנסת נפגע מהפגזות. שמעתי על זה. שיפצו אותו. בקיצור, נחזור פה למדינה. אני קיבלתי את האדמה. הפכתי להיות חקלאי. גידלתי שלושה ילדים. במבצע קדש הזעיקו אותי למילואים. המילואים שלי זה לא היה רק המלחמה. החזיקו אותי שלושה, ארבעה חודשים. עדנה אשתי, היה לה חמור עם עגלה, היתה יוצאת עם התינוק, שמה אותו בארגז, מגיעה לשטח, שמה אותו באיזה לול קטן, והיתה עובדת. בכל זאת, לא היה מי שישווך. אני לא הייתי. היות והייתי דובר ערבית אז חקרתי שבויים. בייחוד שאתה מקבל שבויים ראשונים מהמלחמה, מקבל פחות או יותר אינפורמציה, זה הכי חשוב להמשך המלחמה. זה מה שהיה. אחרי חצי שנה חזרתי והמשכנו. נולדו לנו עוד שני בנים. הבן הגדול מהנדס עם תואר שני, עם שלושה ילדים, רב-סרן בצבא. הצעיר הוא רב-סרן בסיירת צנחנים, יחידה מובחרת.

ש: היום?

ת: היום וגם היה. היה בקורס טייס שנה, טס על פוגות. בסוף הוא בא ואמר – אבא, זה יותר מדי סנובים. אני לא רוצה להמשיך בקורס. – למה? – אני רוצה רק סיירת צנחנים.

ש: מה זאת אומרת יותר מדי סנובים?

ת: אמר – אתה חי לבד. אתה יושב לומד, טס לבד, אין לך חברים, אתה חוזר ויושב בחדר, צריך ללמוד. ש: כן.

ת: הוא היה נווט. אמר – שאני אעלה על פנטום? כל שעה עולה מיליונים לצבא. אני לא מוכן שישקיעו עלי בזמן שאין לי מחשבה להמשיך, אני בדעת עצמי. אני ואמא שלו נלחמנו שישאר. הוא עזב, נלחם, הלך לסיירת צנחנים, עבר את השלב הראשון, עבר קורס קצינים, היה חניך מצטיין. אז היה רפול הרמטכ"ל.

היינו בזמן שענדו לו את הדרגות. ישר קיבל את הסגן מהקורס. יש לי את הסרט שאפשר להתגאות בו. הוא מפקד היום, מפקד גדוד בסיירת.

ש: מה השם שלו?

ת: חיים סרור. כשהוא הולך למילואים הוא לא עונד דרגות. הוא כזה פשוט. הוא השתתף במלחמת שלום הגליל. את הצנחנים שלחו עד ביירות. הוא הביא לי אינפורמציה מביירות. הגיע לגבול. לא נכנסו לוואדי אבו-ג'מיל. שם התרכזו הצבא שלנו. הגיע אליו אחד ממשפחת עבאדי. עמד שם. [שאל] – מה אתה עושה פה? אמר – אני יהודי מביירות. – אתה יהודי מביירות? בוא, בוא אלי. מי אתה? – אני ממשפחת עבאדי. – אתה מכיר את משפחת סרור? – בטח, אלה שכנים שלי.

ש: כן.

ת: יוסף סרור, האבא ז"ל [של שבתאי]. הזכיר לו את הסבא [ושאל] – אתה מכיר אותם? זה סבא שלי. אני הבן של שבתאי והסבא זה יוסף. אמר – יש לי שני בנים בארץ ואני מת לראות אותם. – אני מוכן להעביר אותך ולהחזיר אותך. – אתה תחזיר אותי? – אין בעיות. מתי אתה רוצה? – אני אקח את אשתי. – אני אשים אותך על משאית, נעביר אותך. כמה אתה רוצה להיות? שבוע? ויחזירו אותך.

ש: כן.

ת: הוא סידר לו לבוא לתל-אביב. ראה את הילדים שלו. הוא גם קבע איתו והחזיר אותו עד לנקודה שלקח אותו. היה כל יום רץ ומביא לו מאכלים בירותיים לתת לחיילים.

ש: אני יודע שבאותה תקופה היו נסיונות להביא את יהודי ביירות.

ת: עלו. העבירו חלק.

ש: ידוע לך על זה? מה קרה איתם באמת?

ת: חלק העבירו. הם פחדו שתהיה להם בעיה.

ש: איזו בעיה?

ת: הבן הבטיח להם, אמר – אתם הולכים, רואים את החיים. לא טוב לכם? אנחנו עוד נמצאים בביירות, אנחנו נחזיר אתכם בלי טיסה בלי שום דבר, במשאיות לכאן. חלק אמר שמצא חן [בעיניו] והם נשארו.

ש: כמה משפחות פחות או יותר?

ת: הוא לא רצה להגיד. אמר שזה סודי. שמר את זה בסוד. עד כמה שאני יודע מהמשפחה שלי, איברהים סרור ברמת הנשיא אמר ששלוש משפחות נשארו פה בארץ. העבירו אותם מביירות ישירות, הצבא שלנו.

זה מה שאני יודע.

ש: כמה חזרו?

ע: בודדים באמת.

ת: אלה שהבטיחו שיחזירו אותם חזרו. בסוף, רוב אלה שעזבו נסעו לצרפת ולמדינות אחרות, הגיעו לארץ כבר, גרים ברמת הנשיא. אולי הבנים שלהם, חלק בארצות הברית, חלק בברזיל, חלק במקסיקו. התפזרו. אני לא הזכרתי שבביירות, בתקופה שלי, היו 30,000 יהודים. כשהתחילו המאורעות בביירות התחילו לפגוע ביהודים, אז הם התחילו לברוח ועזבו את המדינה. איתי זה מה שהיה. אני לא יכול, מ-45' כשאני עזבתי יותר אני לא יודע.

ש: אתה בטח כלבנוני מכיר, יש לך מה שנקרא מגעים אולי עם לבנונים אחרים בבת-ים או כל מיני חתונות?

ת: כן.

ש: אף פעם לא עלה הענין הזה של להקים ועד ליהודי לבנון לצורך מורשת, עם עזרה לעולים?

ת: יש את זה. אם תרצה להגיע לזה, רק ברמת הנשיא. דרך בית הכנסת.

ש: איזה?

ת: זה של אדמונד [ספרא].

ש: של הרב עטיה? בית יעקב?

ת: כן. היינו בחתונה שם ובן הדוד שלי הוא החזן. עד היום בחתונות של המשפחה הוא מופיע לבנים שלי. כל הזמן הזמנתי אותו.

ש: אתה ערכת שם את כל החתונות של הילדים? בבית יעקב?

ת: לא שם. איפה שערכנו הזמנו. גם הרב עטיה הגיע אלינו.

ש: הנסיונות האלה להקים ועד...

ע: קיים ועד. פעם בשנה יש כנס של כל עולי סוריה.

ש: איפה מתקיים הכנס?

ת: רק שם. אתה צריך להגיע לבית יעקב, לרב עטיה. אין דבר כזה. יש לנו ועד גדול שהוא דואג לדברים האלה של מתן בסתר. אנחנו גרים פה, קצת רחוקים, אבל יש לנו ועד.

ש: מוני בגדדי גם כן

ת: מוני בגדדי גם מכיר את זה.

ש: הוא חלק מהוועד?

ת: כן. אתה הזכרת חתונות. כשהיינו הולכים לחתונות והיינו ניפגשים, תלמידי בית הספר שלמדו איתי, אחרי 20, 30 שנה ניפגשנו והיום התחברנו, ניפגשים. תתאר לך, עברו שנים, וכל אחד גר במדינה במקום אחר. ככה התגלגל.

ש: אתם ניפגשים בארועים כאלה?

ת: כן. ברמת השרון אנחנו היחידים מביירות. זאת אומרת עם האחים שלי. משפחת סרור משפחה גדולה, מתרבה. האחים נשואים ויש ילדים ועוד ילדים.

ש: אבל משפחת סרור הבנתי היא המשפחה הלבנונית היחידה פה.

ת: ברמת השרון?

ש: כחקלאים.

ת: ברמת הנשיא יש משפחה.

ש: כן, יש עוד. אני מדבר כחקלאים.

ת: חקלאים זה רק אצלנו פה.

ש: רק המשפחה שלך?

ת: יש לי עוד שני אחים שממשיכים בחקלאות.

ש: ממשפחת סרור.

ת: כן.

ש: כל היתר אלה חלבים, דמשקאים אולי?

ת: כן, נכון.

ש: בהרצליה מה יש יותר? לבנונים?

ת: כן, אבל לא בחקלאות.

ש: לא בחקלאות.

ת: יש לבנונים ויש

ש: אבל בעיקר יותר לבנונים?

ת: כן.

ש: תרשה לי עוד שאלה אחת. אני יודע, סיפרו לי כל מיני שמועות ואמירות נכונות אולי, שמשא ממרוד לא סתם נתן דירות. היה צריך לשכנע אותו.

ת: אני אגיד לך מה קרה. ניגשתי למשה ממרוד בזמן שהעלאתי את אחותי ארצה. הגיס אמר שאם יהיה לו בית הוא מוכן. אם לא שכבר אודיע לו לא לעלות לארץ. אמרתי שאני אדאג לזה. ניגשתי לממרוד, אמרתי – ההורים שלי הגיעו ב-58 עם 5 אחים, לא קיבלנו שום עזרה. קיבלנו 1,500 לירות, שילמנו את זה חודשית פי 10 בבנק הפועלים.

ש: החזרתם.

ת: החזרנו את הכל. [אפילו] מיטות של הסוכנות שילמנו בעדן. אחרי כמה שנים שלחו [דרישה] ושילמנו את זה. מיטת סוכנות שאני קיבלתי שילמתי בעדה. עכשיו אני רוצה להעלות את האחים שלי מלבנון. אתם מוכנים לתת דירות או שלא? אם אתה מוכן תבדוק, תיתן לי תשובה. אני מעלה לך משפחות שאתה יכול להתגאות בהן. אלה לא משפחות עם בעיות. משפחות שבאות לחיות עם הילדים. רוצים שיהיה להם טוב. אם תיתן בית טוב, אתה תראה שיהיה להם [טוב]. אמר – אני מבטיח לברר את זה. מתי הם יגיעו? אמרתי – תוך חודש.

ש: על איזה תאריך אתה מדבר איתי?

ת: ב-68. פחות מחצי שנה אחרי המלחמה.

ש: כמה חודשים אחרי מלחמת ששת הימים.

ת: כן. אז הגיעו. באתי לממרוד והוא אמר אין בעיה. לקחתי את הגיס שלי, הוא נתן לי את הכתובת בשיכון משהב. הלכנו, בחרנו את הדירה, קומה שלישית, ראה אותה, אמר – מלך. אם את זה יתנו לי, אני אנשק אותם. הלכנו [חזרה], אמרתי שכן. אמר אין בעיה. נתן לי פתק, ניגשנו לעמידר, אישרו לו, קיבל את הדירה בשכירות. לא קיבלו דירות. שילמו שכירות. אחרי זה, במשך השנים, היה להם כסף, קנו את זה.

ש: כן.

ת: אחרי זה משפחת קטש [שגרו] בשכירות קיבלו את הבית. אחרי זה משפחת שקורי. אחרי זה אחותי השניה, משפחת שרבתי. כולם קיבלו את בתים בשכירות. שילמו חודשית.

ש: מעמידר?

ת: כן. במשך שבע, שמונה, עשר שנים נדמה לי. אמרו להם – אתם רוצים לרכוש את הדירות? רכשו את הדירות והיום יש להם דירות שלהם. נדמה לי שלמשפחה אחת אפילו לא היה כסף לרכוש. עד היום הם בשכירות. משפחת עבאדי. או שהצליחו לרכוש.

ש: באותה תקופה הם קיבלו מהסוכנות חצי שנה של אולפן ללמוד ערבית, קצת דמי קיום או דברים כאלה?

ת: לא. אנחנו עזרנו.

ש: המשפחה שלכם עוד עזרה להם?

ת: לא קיבלו שום דבר חוץ מאשר הבית. אמרו להם שאם הם רוצים אולפן הם יכולים לקבל.

ש: אז כן היתה אפשרות?

ת: כן. רק לאולפן. אבל לדמי כיס, עזרה? שום דבר. אנחנו היחידים שעזרנו. אותו דבר משפחת קטש. היו צריכים עזרה. היו להם קרובי משפחה, פה ושם. התחילו לעבוד איכשהוא. לא חשוב. עבדו בכל דבר. אנשים חרוצים. עם הילדים. יצאו לחקלאות. ילדים מלומדים. עבדו בשביל להרוויח ולחיות.

ש: אני אשאל אותך עוד שאלה אחת, אולי האחרונה, אלא אם כן אתה תרצה להגיד משהו שאני לא שאלתי. אני יודע שבשלוש הגליל נדמה לי היה הרוג אחד מהעדה הלבנונית. בעקבות אותו הרוג הרבה משפחות לבנוניות עזבו את הארץ. יש משהו [בזה]?

ת: לא נכון.

ש: אתה יודע מי זו אותה משפחה שנהרג לה? אתה מכיר את המשפחה הזאת?

ע: זה ברמת הנשיא אולי.

ת: ברמת הנשיא.

ע: היו כמה בודדים שעזבו.

ת: היו בודדים שעזבו.

ע: הם טענו שיש להם שלושה ארבעה בנים, אז מה, ילכו הבנים ככה לצבא וזה. אז היו ככה ...

ש: אז השמועה הזאת יש בה משהו.

ע: יש בה משהו.

ש: איזו משפחה זו היתה, אתה יודע?

ת: אני לא אגיד את השם. אני אגיד לך, זאת משפחה...

ש: לא, אני יכול להגיע אליה, זאת לא בעיה.

ת: הם לא בארץ. הם עזבו.

ש: בסדר, עוד יותר טוב. מה הבעיה? אני פשוט רוצה לדעת מאיפה התחילה התופעה הזו, מאיפה השמועה הזאת התחילה.

ע: לא יודעים מאיפה זה התחיל. מאיפה אתה יודע? ידענו את זה פחות או יותר. שמענו.

ת: אבא שלהם לא רצה לגייס אותם. פחד. היו לו ארבעה בנים והיו עוד קטנים. זאת אומרת שהם לא ברחו בגיל צבא.

ש: לפני גיל צבא?

ת: לפני. בגיל 15. כשהגיעו הוא נסע לפנמה.

ש: זאת אותה משפחה

ת: לא אלה שנפגעו, לא.

ש: משפחה אחרת.

ת: כן. זה מה שאני יודע, שהם עזבו.

ע: אנחנו שמענו רק, לא יודעים.

ת: שמענו על עוד משפחה גם כן. ואני כעסתי עליהם. קיבלו ממני מנה ממש גדולה. אמרתי – באתם,

קיבלתם בתים, קיבלתם הכל, ואתם עוזבים את המדינה? אתם לא מתביישים? [אמרו] – מה, הילדים ילכו

לצבא? יש את אלה שנכנס להם פחד.

ש: ברמת הנשיא? אתה מדבר על משפחות

ת: אלה היו משפחה או שתיים בודדות. לא היו לנו כאלה.

ש: בכל אופן זו לא תופעה?

ת: לא. בשום אופן.

ש: אתה מוכן לציין מי זה ההרוג הזה?

ת: אני לא זוכר. את זוכרת? רק איברהים יודע.

ע: אולי איברהים יודע.

ש: אוקיי.

ת: אם אתה זוכר שם תגיד.

ש: לא, אני יכול להגיע לזה. אני לא זוכר, פשוט רציתי

ת: אני באמת לא זוכר.

ש: כי אני שומע את הענין הזה מכמה משפחות שאמרו לי שבאמת היתה עזיבה מרמת הנשיא, אבל אני

מבין שהיא לא היתה משמעותית.

ת: אני מדבר עלי, על הגיל שלי. הבחורים שעלו לארץ מהכיתות שלי, שלמדו בביירות, כולם שירתו

בצבא, כולם אפשר להתגאות בהם. הבנים שלהם הלכו לצבא, עד היום הזה, וגמרו צבא. הנכדים חלק

מתגייסים. יש לי עוד מעט נכד גדול שתוך שנה, שנתיים [מתגייס]. יש לי נכד בן 16.

ש: יש לכם קשר עם המשפחות הלבנוניות בחיפה? קשר משפחתי? אולי קשר של ארועים משפחתיים?

ת: לפעמים נפגשים בארועים. יש קשר.

ש: את משפחת דנה מחיפה אתה מכיר?

ת: בטח שאני מכיר. רק תגיד להם מי זה שבתאי, אז כבר...

ש: כן?

ת: כן. נפגשים איתם בחתונות. יש שמחה בחיפה, אז כל הלבנונים מגיעים. לא מזמן היתה שמחה. בעיקר

לבנונים. אני אומר לך, נפגשנו עם [אנשים] שהרבה שנים לא ראינו אותם. מתנשקים ויושבים ביחד

ונהנים. אפשר להתגאות בהם, זה לא חומר

ע: הזכרונות...

ת: מעלים זכרונות כל אחד.

ש: אבל זה לא הגיע עד כדי כך שאתם מחליטים אולי לשמר את המורשת של יהודי לבנון או לעשות משהו?

ת: ... מדברים על זה. זה נכון. המורשת יכולה להיות רק ברמת הנשיא. הריכוז שם הוא הכי גדול. בשכונת התקווה, אלה שהיו כבר עזבו. בשכונת התקווה הרי הזקנים כבר אינם, הבנים שלהם התחתנו, הנכדים. עברו לראשון [לציון], לאזור בת-ים חולון. באזורים האלה. אבל המפגשים הגדולים הם בעיקר בבתי הכנסת. המנהג היפה של עולי לבנון שהם אוהבים ושומרים את המסורת הוא לבוא לבית הכנסת בשבתות, בעיקר בחגים.

ע: אתה יודע מה זה בית כנסת? התכנסות.

ת: התכנסות. באים, מניחים את הטלית, שומעים את התפילה היפה, פזמונים וכולם שרים ביחד. בייחוד בליל שבת. אתה שומע את זה, זו הנאה. בייחוד בראש השנה ויום כיפור. לא מוותרים, לא עוזבים את המדינה. מי שרוצה לצאת, אולי בסוכות יכול. אבל בראש השנה ויום כיפור, או ליל הסדר בפסח, זאת מסורת שלא מוותרים עליה.

ע: בעצם זאת מסורת יהודית. זה לא שייך ללבנונים.

ש: אבל הסגנון והשירה והנוסח.

ת: כן. אצלי בבית, מאז שאני נשוי ונולד לי בן, אני עושה קידוש כל ליל שבת, עד היום הזה. הבנים אצלי והבת. הבת שלי גרה בלהבים, הייתה בקיבוץ להב תשע שנים. עכשיו בנתה בית בלהבים. בעלה רופא שיניים בקיבוץ להב ודביר. קיבלו מגרש בלהבים, קנו, ובנו בית. הם כבר שנה שנייה גרים בלהבים. בעלה עוד רופא שיניים בקיבוץ. היא מנהלת בית ספר תיכון בצומת שוקת עם תואר שני. יש לה שלושה ילדים. מדי פעם בליל שבת, כל שבועיים שלושה היא מגיעה אלי עם הנכדים.

ש: להבים זה ישוב קהילתי?

ע: כן, כמו עומר.

ת: כמו עומר. ישוב די גדול היום. כמה משפחות אמרו? 1,500.

ש: שאלה אחרונה, ככה לסיכום – איך אתה מסכם את הענין של הקליטה שלך בארץ ושל המשפחה? של לבנונים באופן כללי.

ת: אני עליתי בהתלהבות למדינה. אני אהבתי את המדינה, ברחתי מההורים שלי והתרגזו עלי, לא רצו לדבר איתי. התכתבתי איתם, העלאתי אותם ארצה, תמכתי בהם, שילמנו להם את שכר הדירה. אני והאחים תמכנו בהם הרבה שנים.

ע: הוא לא ... מאף אחד ... עשה את הכל.

ש: זאת אומרת זה הכל לבד ...

ת: שירתתי בצבא והילדים שלי שירתו בצבא באהבה למדינה. היום כשאני שומע מישהו

ש: כן, אבל מבחינת עזרה מהמדינה, מהמוסדות?

ת: שום דבר.

ש: הכל לבד?

ת: לא קיבלתי שום תמיכה. הכל בכוחות עצמי. גידלתי ילדים, לימדתי אותם. עד היום אחד אחד אני יכול להתגאות בהם. כמו שהם מתגאים באמא ואבא שלהם, אני גם מתגאה בילדים שלי. הם שומרים את המסורת, הולכים בדרכים טובות, משרתים צבא עד היום. אמרתי מי הם, לא צריך יותר. אמרתי לך, עד גיל 56 שירתתי בצבא. כל שנה נתתי מילואים. במלחמת ששת הימים הייתי חצי שנה היות והייתי חוקר שבויים אז המשכתי. במלחמת יום הכיפורים הפכו אותי לנהג משאית כי היה חסר להם.

ע: הוא קיבל יקיר ...

ת: עכשיו קיבלתי יקיר רמת השרון של איכרי ישראל, [מטעם] התאחדות האיכרים בישראל.

ש: היית פעיל שם?

ת: אני חבר התאחדות האיכרים, אני אחד מהצירים בהתאחדות. אני חבר הוועדה החקלאית ברמת השרון מעל 25, 30 שנה.

ע: זו תעודת הוקרה ... חקלאי רמת השרון.

ש: הנה היא: "יקיר החקלאות ברמת השרון מוענק לשבתאי סרור על התמדה ודבקות ביצירה חקלאית במושבתנו רמת השרון שהיא מחלוצי מגדלי הירקות בישראל, תבוא עליו הברכה, 10.9.1998, המועצה המקומית רמת השרון, הוועדה החקלאית רמת השרון, 75 שנה לרמת השרון". יפה מאד.

ת: אנחנו נותנים את התעודה הזו מגיל 65 ומעלה.

ש: לוותיקים.

ת: אני קיבלתי אותה בגיל 68, 69. אני מתקרב ל-70 עוד מעט, עוד חצי שנה.

ע: לספר לך סיפור יפה? בלי הדבר הזה.

ת: כדאי לך לשמוע.

ש: אני באמת רוצה לשמוע ממך לגבי המשפחה שלך. כמה מילים לגבי איך הגעתם לרמת השרון.

ע: אבל אני לא סורית.

ש: את חלבית.

ע: אתה אומר לי שאני חלבית?

ש: ככה אמרו לי, שאת חלבית.

ע: זו לא טעות?

ת: ...כי זאת היא.

ע: מה שאני רציתי להגיד לך זה שכשהוא הגיע לגיל 65 הוא פנה לביטוח לאומי שיהיה שינוי בתעודת הזהות שלו, בגיל. כשהוא עלה ארצה רשמו אותו יותר צעיר מהגיל שלו.

ת: נתנו לי את התעודה הזו בכפר גלעדי.

ש: לא בכפר גלעדי. בכפר גלעדי לא היית בכלל. במנרה אמרת לי.

ת: ממנרה לכפר גלעדי.

ש: אה, ממנרה הגעת בכל זאת ...?

ת: בכפר גלעדי סידרו לי תעודה זמנית.

ש: את זה שכחת להגיד לי קודם, לכן זה נשמע לי מוזר. אמרת לי מנרה.

ת: ממנרה לכפר גלעדי. בכפר גלעדי סידרו לי את התעודה ונתנו לי את השם אהוד בן גרא שגר ברחוב הגדוד העברי 33 בתל-אביב. את זה אני זוכר. אז הם רשמו לי שאני ש: צעיר בשנה שנתיים מהגיל האמיתי שלך.

ת: וזה המשיך לגיל.

ע: [רשום] שהוא יליד '32 והוא יליד '29.

ת: אני יליד '29 ורשמו '32 ובאתי לשנות. כשגרתי בהרצליה באהל אז היה שהסתובבו לעשות תעודות זהות.

ש: רצו לאזרח פה את האנשים שיהיה להם מה שנקרא

ת: עשו מבצע אוכלוסין.

ש: באיזו שנה זה היה?

ע: ב-48. עם קום המדינה.

ת: ב-48. היה לי חבר בהרצליה, אליהו ניסנוב, הלכתי אליו. באו לאזרח. אמרתי לו – אני גר באהל, איך תגיע אלי? אמר – בוא אני ארשום אותך. – מה תרשום? – יש לך תעודה? – יש לי תעודה אבל אני פה רשום יותר צעיר. – אז אני לא יכול. [רק] מה שרשום בתעודה. ש: כן.

ת: וזה המשיך לי. לפי זה זה המשיך. באתי לשנות את הגיל, הלכתי לבית המשפט, לקחתי עורך דין, אמרתי – אני יותר מבוגר. וכך זה היה. כשעליתי ארצה שינו לי את השם והכל, וזה המשיך לי את הגיל, ואני לא רוצה. אני יותר מבוגר. לא מעניין אותי ביטוח לאומי. תשנו לי את הגיל. לא אישרו את זה. ש: בבית המשפט לא אישרו?

ת: לא. הבאתי הוכחות. הבאתי את דוד שלי ז"ל בן 85 שאמר מתי אמא התחתנה, מתי נולדה לה בת ראשונה ומתי הבן השני [שבתאי], ב-29. הבאתי את תעודות הזהות של שאר האחים שלי. ש: רק שלך לא היתה [בסדר]?

ת: שלי לא היתה. [הבאתי] תעודה לבנונית של האחות הגדולה ואת הדרכון שלה. בין אח לאח, את ההפרש. אמרתי לו – איך יכול להיות ששלושה אחים נולדו באותה שנה? אני '32, אח שלי '33 ואחות '33 ויש הבדל של שנתיים בין אחד לשני. לא קיבלו את זה. לא חשוב, ויתרתי. ש: זה סיפור מעניין.

ע: אבל זה לא בסדר. מתוך זה שהוא ..., מביטוח לאומי היפנו אותו ואמרו לו שילך למשפט, הם יקבלו את זה באופן אוטומטי. כי קרו הרבה דברים. לעולי סוריה אין תעודות לידה. זה כמו שאלה שבאו בתימן, לא דרשו מהם תעודת לידה והכל. אז רשמו איך שבא להם. הוא בא לתקן את הגיל שלו, אומרים לו – מה פתאום עכשיו נזכרת בגיל 65? אתה רוצה לעבוד על המדינה, לקבל ביטוח לאומי? ש: כן.

ע: ככה בצורה הזאת. אז הוא [שבתאי] אמר לו – כשאני שירתתי בצבא עד גיל 56 לא דיברתם. עכשיו אתם מדברים בצורה כזאת?

ת: הבאתי לו תעודת שחרור שאפשר להתגאות בה, במה שאני עברתי. לא דיברתי על הילדים שלי. אמרתי שאני לא רוצה ביטוח לאומי.

ש: רצית להיות בגיל האמיתי שלך.

ת: ... תשנה לי את הגיל. היה שופט עם כובע, דתי. אתה יודע מה? התאכזבתי. זה ממש פגע בי. אני אומר לו – אני לא בן-אדם שבא לרמות את המדינה. מה שאני נתתי למדינה אף אחד לא נתן. עד היום אני כפוף לאדמה. אני עובד 54 שנים בחקלאות, גידלתי ילדים שאפשר להתגאות בהם. כולם אחד אחד שירתו בצבא וממשיכים לשרת. והבאתי לו הוכחות.

ש: וכל זה לא עזר.

ת: [שאלתי] – איך שלושה אחים נולדו באותה שנה? אתה יכול להגיד לי? ש: כן.

ת: אתה יודע מה השופט שאל אותי? להגיד [שהוא] מטומטם זו בושה. הוא אמר לי – איפה עשו לך את מסיבת בר המצווה שלך? אמרתי שלא עשו לי מסיבה. הוא שאל את אחותי הגדולה – אח שלך שנולד ב-35', איפה עשו לו את הבר מצווה? היינו בביירות במצב לא הכי טוב. גרנו בחדר שמונה ילדים. מצב קשה. אבא עבד בשביל לפרנס. יצאנו מסודרים בשקט, איך שאומרים, בסדר, בשביל לא לפרסם מה שהיה. הוא בא ושואל על מסיבה? אמרתי לו שהניחו לי תפילין של הסבא שלי שכולו משופשף בבית הכנסת של משפחת סרור. היה לנו בית כנסת שלנו, משפחה גדולה. מתנות לא קיבלתי. סתם לקחו אותי לבית הכנסת, למדתי, קראתי בספר, ידעתי לקרוא ולהתפלל, אז הוא שואל אותי מה היתה הפרשה משנת אני כבר לא זוכר? אלה לא שאלות ... אחרי שאתה עובר כל כך הרבה שנים.

ע: ... לכתוב בעיתון על הדבר הזה, למה הוא ... אתה יודע מה, זה לא

ש: חבל שלא הצלחתם לשכנע את השופט.

ת: לא רציתי יותר. ... עורך הדין לקח, שילמתי איזה 2,000, 3,000 שקל. ... לא פתח פה. אמרתי לו – תגיד לי מה, אתה לא נותן לי לדבר. – שב בשקט. – מה זה בשקט? – כתבתי לו. – מה זה כתבת? תן לי רשות דיבור. אז השופט אמר – תשב. אמרתי – תסלח לי מאד, אתה פה לא בסדר. אמר – אתה יודע שזה בזיון בית המשפט? – אני רוצה להגיד את האמת, אני פה עומד במשפט, אתה שואל שאלות לא לענין. אנחנו היינו במצוקה. גרנו בביירות במצבים קשים. בקושי הניחו לי תפילין, ואני מתפלל עד היום. אני מניח תפילין יום יום. ואני לימדתי את הילדים והנכדים, שלושה נכדים, בר מצווה. אני לימדתי אותם את פרשת השבוע. הם עלו וקראו בגאווה. שאלו אותם איזה רב לימד אותם. אז אתה בא ושואל אותי שאלות? אני מתבייש בזה. אני לא רוצה ביטוח לאומי. אני רוצה לשנות את הגיל.

ש: כן.

ת: לא אישר את זה. מה עשה עורך הדין? משך את זה כמה חודשים שאתה לא יכול לערער. כשעברו שלושה חודשים שאלתי אותו מה עם התוצאות. [אמר] שהוא ישלח אלי. הלכתי אליו הביתה, אני ואשתי, ... אסור יותר לערער, עבר הזמן.

ע: ... שלושים אתה לא יכול לערער. תוך שלושים יום אתה יכול ...

ת: אז לפעמים אתה מתאכזב.

ש: אני יודע.

ת: אבל זה מה שקורה במדינה לצערי.

ש: כן.

ת: אני אוהב את המדינה, אני אמשיך לחיות במדינה עם הילדים שלי, עם הנכדים שלי, ואני אתן ...

ש: אין שום קשר בין מה שאתה לאיזה יחס אתה מקבל מהמדינה.

ת: זהו.

ש: באמת הזכרת לי. אמרת עורך דין. יש כאן עורך דין אחד בהרצליה, אלבר אליה.

ת: בטח, אני מכיר אותו.

ש: מתי הוא הגיע ארצה?

ת: בזמן שהגיס שלי הגיע. אחרי מלחמת ששת הימים.

ש: אתה יודע שהוא הנציג של ספרא בארץ?

ת: כן. אני הכרתי אותו דרך הגיס שלי ואחותי שעלו ארצה. הרי אני בכל זאת עליתי כנער בגיל 15. כמה

אתה יכול לזכור? מי שאתה רואה בתור מבוגר אתה זוכר. את הילדים אתה כבר לא זוכר.

ע: משתנים.

ש: הוא צעיר יותר?

ת: כן. הוא בגיל של הגיס ז"ל.

ש: בן כמה פחות או יותר?

ע: מה זה הוא בגיל של הגיס? אז זה אומר שהוא בגיל שלך ...

ש: מי? לא, עורך הדין אלבר אליה צעיר יחסית.

ת: כן. מה הגיס שלי ז"ל?

ע: כמעט בן שבעים.

ת: כן.

ע: אז זה לא צעיר. הוא בגילך.

ת: הוא לא צעיר.

ש: אלבר אליה הוא בן שבעים היום?

ת: כן.

ש: אה, הבנתי. הבן שלו אבל עובד איתו, נכון?

ת: כן. אני לא יודע אם, לא היה קשר מאז שהגיס הלך. הוא היה בא לבקר אותו.

ש: בכל אופן הוא עדיין פעיל?

ת: כן? אולי הבן שלו.

ע: אצלנו, עולי סוריה, יש לך את אמנון שמוש שכתב ספר. הוא עשה את הסדרה בטלוויזיה.

ש: אני יודע, בסדר.

ע: אתה ראית את הסדרה?

ש: הכל אני מכיר. אני רק רצייתי לשאול אותך שתי שאלות ממש בקצרה לגבי ההגעה של המשפחה שלך, על הלול הזה שחייתם בו. ספרי לי קצת על זה. מה פתאום הגעתם הנה?

ע: לרמת השרון?

ש: כן. מה פתאום?

ת: יושבת לידי עדנה סרור.

ש: זה בסדר, אני יודע את השם שלה.

ע: אני לא צריכה להציג את עצמי.

ש: זה בסדר, השם שלך כבר הוזכר. פשוט מעניינת אותי הנקודה הזאת.

ע: כתבתי פה על עלייתי ארצה. קח תקרא את זה.

ש: אה, כן?

ע: כן. הבאתי לך. תקרא את זה, תראה.

ש: הבנתי.

ע: אני כתבתי על עלייתי ארצה, איך שהגענו לכאן וכל הדברים האלה. אבי ז"ל בשנת 41, במלחמת העולם, המוסלמים הערבים שם כשגרנו בחלב התחילו להתגרות – הנה היטלר נכנס והוא כבר יגמור עם כל היהודים כמו שהוא עושה שם באירופה, זה כבר לא יהיה לכם בצורה כזאת. אז הוא שמע כל מיני דברים כאלה, משפטים וככה, ואנחנו היינו משפחה של 11 ילדים.

ש: מה שם אביך?

ע: חיים קצב. משפחת קצב. הוא החליט לעלות הנה לישראל בזמנו עם דרכון, שנת 41.

ש: איזה דרכון היה לכם?

ע: היה לו דרכון. הוא היה סוחר אמיד, היה מסתובב בעולם. אם זה באירופה, אם זה במזרח הרחוק.

ש: דרכון סורי או איראני?

ע: חלבי.

ש: אה, דרכון סורי.

ע: כן. הוא הגיע לישראל והחליט שהוא רוצה להקים פה מפעל ולסחור, כי הוא היה סוחר אמיד עם כסף ורכוש. הוא הסתובב בירושלים, בחברון, בצפת, איפה שקהילות היהודים. הוא הסתובב בטבריה, בכל מיני מקומות. הוא העביר אז לבנק אנגלו-פלסטינה סכום כסף. הוא אמר – אני אלך אחפש שם את כל העסקים שלי ואני אעלה עם כל המשפחה לישראל. בינתיים האחים הגדולים שלי, אליהו, אברהם, גילה, הוא שלח את הבת איתם שתטפל בהם, והם עלו ארצה ב-42. הוא חזר בחזרה.

ש: איך הם עלו? לבד?

ע: כן.

ש: לא באמצעות המוסד לעלייה ב'?

ע: הם עברו לבד. אני לא יודעת איך הם הגיעו לרמת השרון. הגיעו לרמת השרון והתחילו לעבוד בחקלאות. אבא שלי חזר אז מהארץ לסוריה והוא קיבל קדחת. שם לא ידעו טיפולים ומה ומי, והוא נפטר בסוריה.

ת: היה צעיר.

ע: הוא היה בגיל 42 כשהוא הלך. אמא שלי, הנשים לא ידעו קרוא וכתוב ושום דבר, ולא היו בעניינים ולא בעסקים ולא בכלום, והאחים הגדולים שלי, הגדול היה בן 16, 17 כשהם עלו ארצה. כשהוא שמע על מות אבי הוא חזר בחזרה לסדר שם את כל העניינים, לחסל את כל הדברים. בינתיים שם, כל מי שהיה חייב או משהו כשבעל הבית נפטר, אז זה כבר היה הולך הכל. כל הרכוש הלך ככה כמו אני לא יודעת מה. הוא עשה דרכון על שמו, על שם האשה והילדים, שכולם ביחד יעלו ארצה. הדרכון הלך כי זה היה על שמו, כל העסקים היו על שמו. הממשלה, כל הרכוש הלך כאילו אני לא יודעת מה. אמא שלי אמרה שרצונו של אבא היה לעלות לישראל ואנחנו נעלה לישראל. בשנת '42 אח שלי חזר בחזרה [לסוריה], סידר, חיסל כמה שיכל. אז הפלמ"ח עבד בסוריה והביא את העולים [באופן] בלתי-לגאלי. הבריה אותם. אנחנו עברנו

ש: עם המוסד לעליה ב'. יפה.

ת: עלו על חמורים בלילה.

ע: לא, הלכנו ברגל, לא על חמורים. הלכנו ברגל כמו ילדים קטנים.

ש: לאן הגעתם בסופו של דבר?

ע: הגענו לכפר גלעדי.

ש: אחרי כפר גלעדי, לאן העבירו אתכם בארץ?

ע: מכפר גלעדי העבירו אותנו לסוכנות בחיפה.

ש: מי טיפל בכם שם בחיפה?

ע: בסוכנות בחיפה.

ש: היה איזה דמשקאי אחד שטיפל בכם?

ע: אני לא זוכרת. הייתי ילדה קטנה, לא זוכרת את כל הדברים האלה. לא זוכרת שום דבר כזה. אני רק זוכרת ששילמו הרבה הרבה כסף לערבי שיעביר אותנו את הגבול. היינו קבוצה של 40, 50 ככה שעברה את הגבול.

ש: מתי עברתם?

ע: אנחנו עלינו ארצה בשנת '44.

ש: מה עשיתם בסוכנות בחיפה?

ע: בסוכנות בחיפה שאלו את אמא לאן היא רוצה ללכת. היא אמרה שיש לה ילדים ברמת השרון. היו שלושה ילדים ברמת השרון. אנחנו באנו

ש: הם עבדו כאן בחקלאות? היו פועלים בחקלאות?

ע: עבדו בחקלאות. באנו הנה, הם גרו בצריף קטן, אבל צריף קטן זה לא מספיק. היינו 11 ילדים. אז שכרו שם לול של תרנגולות, משפחת בן-שלום, ושם גרנו.

ש: הוא היה הרב נדמה לי, נכון?

ע: לא. הוא לא היה רב. הוא היה בין המקימים הראשונים של רמת השרון. על שמו "עיר שלום".

ת: רמת השרון זה על שמו.

ע: עיר שלום על שמו היתה. לפני זה רמת השרון לא היתה [נקראת] רמת השרון. זה היה עיר שלום.

ש: קראו לה עיר שלום?

ע: על משפחת בן-שלום.

ש: המייסד?

ע: בין המייסדים של רמת השרון. הוא היה דתי מאד, הוא היה רב, כן. אז אמא שלי שלחה את הגדולים לעבוד ואת הקטנים, האח הקטן שלי היה אז בן שנה וחצי. כשאבא שלי נפטר הוא היה בן חצי שנה. שלחה למעון ולגן ולבית הספר. לאט לאט, ככה בצורה כזאת. אני זוכרת יפה מאד שבאו נשות רמת השרון לאמא שלי, ללול, אם היא צריכה עזרה או משהו. הסתכלה עליהם ואמרה להם – אתם יש לכם ילד אחד או שניים, לי יש 11 ילדים, אני צריכה לעזור לכם, לא אתם צריכים לעזור לי. בצורה כזאת, מין דבר כזה. וחץ מזה המנטליות, הגאווה שהיא היתה, שלא היה חסר לה מאומה. כל ה... אם זה משרתים ואם זה כובסות, ואם זה הכל. ופתאום היא צריכה שמישהו יבוא לעזור לה. זה לא נאה, לא לכבודה סך הכל הדבר הזה. עם כל זה גידלה את כל המשפחה.

ש: ובניתם בית לאחר מכן?

ת: במלחמת השחרור גרנו בדיוק בגבול שם, איפה שאבו-קישק. המועצה החליטה שאנחנו משפחה עם 11 ילדים, שיתנו לנו תמיכה, הלוואה. קנינו אדמה ובנינו בית ברמת השרון. עברנו אז לבית אחרי, במלחמת השחרור נתנו לנו לעבור לכאן.

ש: ... שהיתם כמה שנים טובות בלול הזה?

ע: כן. היינו כמה שנים, חמש שש שנים בלול של תרנגולות.

ש: היה לכם משק חקלאי גם?

ע: בבית כן. משק עזר חקלאי. האחים שלי היו כולם בחקלאות, עבדו בחקלאות אחר כך כעצמאיים. אני זוכרת את עצמי כילדה קטנה שהייתי יוצאת, גומרת את בית הספר ב-12 או 1, והייתי הולכת לקטוף תפוזים בפרדס שיהיו לי כמה גרושים לקנות מחברות או ספרים ...

ש: ... העבודה היתה בחקלאות?

ע: כן, בעיקר בחקלאות.

ת: אמא שלה ז"ל גידלה תרנגולות.

ש: היה לכם לול ...?

ת: לא להתפרנס. לילדים, שיהיו להם ביצים.

ע: עזים שהיו לחלב וגבינות.

ש: משק עזר למשפחה.

ת: משק עזר.

ע: עזים וכל זה. היה דונם וחצי שעל זה היא גידלה את זה בצורה כזאת שלא היה חסר לנו בימי הצנע והנקודות וכל זה, לא היה חסר לנו שום דבר.

ת: ... היא גידלה את הכל, היא דאגה. האמא הזו ז"ל אפשר להתגאות בה. לטפל בעשרה ילדים כשבעלה הלך צעיר, ולבוא ולגור בלול ואחרי זה לעבור. דאגה לקנות בית איכשהוא. לא בית מי יודע מה, אבל בכל זאת. והקימה משק בתוך הבית, ומזה חיו. לא היה קל. עשרה ילדים ...

ש: אני מתאר לעצמי.

ת: והיא חיתנה את הילדים.

ש: אני מבין שככה בעצם, באותה עבודה חקלאית, המשפחה המשיכה לחיות כאן. לכל אחד מהאחים שלך יש משק חקלאי?

ע: עכשיו לא.

ש: אני מתכוון אז.

ע: כן.

ש: אז הם קיבלו? בשנות החמישים גם כן?

ע: כן. בשנות החמישים, בהחלט. מי שהתגייס לצבא אז היה בצבא. מי שהתחתן הקים משק. כל אחד ואחד, זה לפי הגילאים כל הדברים האלה. עכשיו הם מפוזרים בכל הארץ.

ש: אבל באותה תקופה, אחרי מלחמת השחרור, מי שהיה בגיל המתאים יכל לקבל חלקה של פרדס וליצור לעצמו משק חקלאי?

ע: כן. עבדו בחקלאות כולם. היה להם משק חקלאי ועבדו בחקלאות, ככה בצורה כזאת. אמא תמיד היתה אומרת לי

ש: לא ציינת מה שמה.

ע: שפרה. היא אמרה – תודה לאל, אני עשירה מכל וכל. גידלתי את הילדים, אף אחד לא יצא גנב, אף אחד לא רוצח. כל אחד נשוי, כל אחד עם המקצוע שלו. לימדתי אותם שיהיו בצורה כזאת. עכשיו אני מסתכלת, יש לי ילדים, יש לי נכדים, נינים. אני עשירה ביותר שיכולה להיות. העושר ... ש: זאת היתה ראיית החיים.

ע: כן. אז בזמנו ככה. כשהיו שואלים אותי מי זאת אשה גדולה, הייתי אומרת אמא שלי. אמא שלי הייתה אשה גדולה.

ש: כן. היום אם אינני טועה את גם ציירת, נכון?

ע: זה ההובי שלי.

ש: הובי. רואים.

ת: כל הציורים שלה.

ע: אני מציירת כהובי שלי כאן.

ש: נחמד מאד.

ע: אני נהנית מכל רגע ומכל דבר.

ש: כמו האמא.

ע: הלוואי והיו לי ... כאלה כמו של אמא. ... עוברים כל מיני משברים בחיים. ככה היא אמרה לי – עדנה, אנחנו מגזע חזק. אנחנו נתמודד ונצליח.

ת: יש לי ... קטן, שהיה צריך להגיד את זה קודם ...

ש: לא חשוב, זה בסדר.

ת: אני עליתי ב-45' אמרתי. בכל זאת התכתבתי עם אמא ז"ל שהעליתי אותה לארץ בשנת, לפני פרוץ מלחמת השחרור, ב-47'. אז היה איתי החבר הזה יעקב מכתרה. אמרתי – בוא נחזור לביירות, נראה את ההורים, נהיה חודש ימים ונברח בחזרה.

ש: אחרי מלחמת השחרור?

ת: לפני. בכל זאת גרתי באהל. אמר – יאללה. מה דעתך? אמרתי – אבל החודש. לא מעניין מה ומי. מתקפלים. לא ניסע איך שנסענו. ניסע לראש הנקרה, נרד לפני ראש הנקרה, נעבור את הגבולות ברגל וזהו. יאללה אודרוב. בסדר. נסענו לחיפה, אחר כך לראש הנקרה, ירדנו, הלכנו בהרים, עקפנו את הגבול הבריטי, את הגבול הלבנוני. בדרך פגשנו רועים – אהלן, כיף האלק? דיברנו איתם בערבית. נתנו לנו קצת מים לשתות. [שאלו] – מין וויין אינתו? אמרתי שאנחנו מביירות. יצאנו לכביש, עצרנו טכסי, נסענו ישר לביירות. היה ליל שבת. הגעתי. ההורים שם בביירות כל קיץ עולים להרי הלבנון לחודש, חודשיים. ההורים שלי היו בבחמדון. עליי ובחמדון שמזכירים. היתה לי סבתא, הגעתי אליה – איפה ההורים? – מה? באת? שבת? ההורים בעליי, נסעו. תישן אצלי היום ומחר תיסע אליהם. בסדר. אז באנו, לכל אחד היו כמה לירות שאספנו פה מהעבודה שלנו. למחרת נסעתי לעליי, אני מכיר, בכל זאת כל שנה היינו עולים. ראו אותי האחים האמא קיבלו אותי מאד יפה.

ש: זו פעם ראשונה אחרי כמה שנים?

ת: כן. [שאלו] – האלס, אתה נשאר? אמרתי – נראה. אם יהיה ... לא כן ולא לא. בכל זאת התגעגעתי. אמרתי – בכל זאת החיים לא רעים. – מה, אתה עובד בחקלאות? פה סוחרים. בקיצור, בילינו חודש ימים. אני שומע שפורצת מלחמת השחרור. אני פוגש את יעקב – ואללכ יעקב, עוד מעט "אלחרכ בלש", המלחמה מתחילה, יאללה. אני מסתכל בעיתון, אז קאוקג'י, אני לא יודע אם אתה זוכר.

ש: כן.

ת: קאוקג'י כתב – "בידנא נשרב קהווה אלערביה ע-שוואטא תל אביב". על שפת הים של תל אביב נשתה את הקפה התורכי. עכשיו נעלה ונילחם.

ש: הוא היה בלבנון אז.

ת: כן, בלבנון אז. קאוקג'י זה היה לוחם על סוס, ג'באר.

ש: כן.

[סוף הראיון]